

KÜLÖNLENYOMAT / SEPARATE

Farkas Fanni

A Fővárosi Nagycirkusz történelmi épületei és makettjei

The historic buildings and models of the
Capital Circus of Budapest

2022, Budapest

An abstract graphic consisting of several overlapping, curved lines that flow from the left side of the page towards the right, ending in a more complex, swirling pattern.

színház-
tudományi
szemle₄₅

theater
science
review₄₅

02 / 2022

Cirkuszépületek Európában

Cirkuszművészeti és cirkuszépülettörténeti tanulmányok, esszék, előadások

Circus Buildings in Europe

Studies, lectures and essays on the circus arts and the history of circus buildings

Színháztudományi Szemle 45
Theater Science Review 45

színház-
tudományi
szemle

theater
science
review

KÜLÖNLENYOMAT
SEPARATE

színház-
tudományi
szemle₄₅

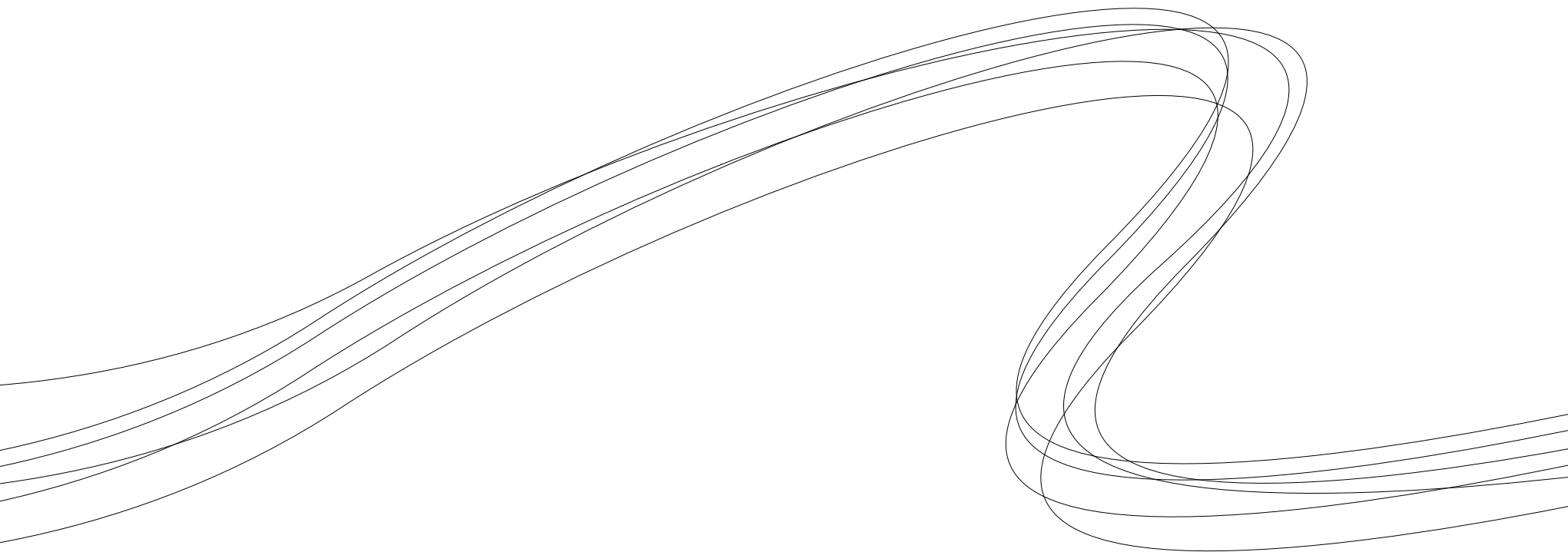
theater
science
review₄₅

Cirkuszépületek Európában

Cirkuszművészeti és cirkuszépülettörténeti
tanulmányok, esszék, előadások

Circus Buildings in Europe

Studies, lectures and essays on the
circus arts and the history of circus buildings

Theater Science Review 45
Színháztudományi Szemle 45
02/2022

Cirkuszépületek Európában
Cirkuszművészeti és cirkuszépülettörténeti tanulmányok, esszék, előadások
Circus Buildings in Europe
Studies, lectures and essays on the circus arts and the history of circus buildings

Kiadó / Publisher:
Magyar Művészeti és Innovációs Központ
Hungarian Arts and Innovation Center

Honlap / Website: theaterscience.eu

Szerkesztő / Editor: Joó Emese, Magyar Cirkuszművészeti Múzeum / Museum of Hungarian Circus Arts

Cirkusztörténeti, építészeti, nyelvi lektorálás / Proofreading – language, circus history, architecture:
Andor Anna Klára, Eötvös Susy, Joó Emese, Könyöt David, Könyöt Schneller Anca, Péteri Zsolt,
Ritoók Pál, Szécsényi Mihály, Szonday Szandra Irina

Fordítás / Translation: Sujbert Fanni, Bagó Tímea

Publication design / Tördelés, nyomdai előkészítés: Szlávik Ágnes

Printed by / Nyomtatta: Sztárstúdió Bt.

ISSN-0133-9907

FARKAS FANNI
OKLEVELES ÉPÍTÉS

BIOGRÁFIA

Gyakorló építész. Kis és nagy házak tervezésével és sokszor belső-építészettel foglalkozik, inspiráló környezetben, szoros határidőkkel.

Az egyetemen diplomamunkának a Fővárosi Nagycirkusz új épületének tervezését választotta, ekkor több témát is érintő saját kutatás segítette a terve elkészülését, alakulását. A cirkusz iránti szeretete, és a szakmája gyakorlásának metszésében került abba a helyzetbe, hogy szabadidejében kutatja és fejtegeti az ismert és ismeretlen cirkuszeépületeket.

Építészet mellett grafikával, illusztrációval, és formatervezéssel is foglalkozik. Szülei a szórakoztató iparban dolgoznak, így családi örökségként hétfévente, a vurstli forgatagával, utazócirkuszokat kísérek.

A szerző azt ajánlja, hogy fogyasszon *almafröccsöt* a tanulmánya olvasása közben.

A szerző azt ajánlja, hogy hallgassa a *Petite Noir: Blame Fire*-t a tanulmánya olvasása közben.

Absztrakt

A budapesti cirkuszok épületállományának története a 18. század végétől vizsgálható. Az első időszakban más nemzetek cirkuszüzemeltetői költöztek huzamosabb időre a fővárosba. A huzamosabb tartózkodás komolyabb szerkezetet igényelt a sátras formátumnál. Kezdetekben az épületek szervezése megegyezett a vándorcirkuszok kialakításával. Az idő haladtával a cirkuszi funkciók egyre inkább az épület tömbjén belülré kerültek.

A 19. század végén Eduard Wulff (Wulff Ede) építette az első cirkuszt a Budapesti Állatkert területére. A helyszínválasztás oka a Városligetben aktívan működő Mutatványos telep sikere és az Állatkert látogatottságának felporzóditése volt.

A Wulff által üzemeltetett cirkusz tömegformálásában visszatért a kezdeti formához, ahol is az istálló, előadótér, szállásépületek, fogadóépület külön helyezkedett el. Wulff utódja Matvej Beketov (Beketow Mátyás), aki elköltöztette a cirkusz épületét 80 méterrel arrébb, az Állatkert szívéből, az Állatkerti sétányra. A költöztetés eredményeként a ház jóval nagyobb fogadóépületet kapott, és felületet az önreklámra. A 20. század közepére az épület a végtelen felújítások után sem tudott kielégítő választ adni a kor állandó szórakozási igényére.

Az épületet 1966-ban lebontották, majd a helyére új cirkuszt terveztek. Az 1971-ben átadott új épület területében és épület-tömegében nem hozott változást, megegyezik elődjével. Az épület belső szervezése,

szerkezete változik, de több mint 100 év elteltével sem tud elszakadni a sátras cirkusz téralakításától és funkciószervezésétől.

Abstract

The story of the circus buildings in Budapest can be examined from the late 18th century. In the first time period, circus operators of other nations moved into the capital for longer intervals. Longer stays required more elaborate structures than the tent format. In the beginning, the organization of buildings was the same as that of traveling circuses. Over time, circus functions moved more and more inside the building block.

Eduard Wulff (Ede Wulff) built the first circus within the area of the Budapest Zoo at the end of the 19th century. The choice of location was justified by the success of the active showmens colony in the City Park and the desire to revitalize the Zoo.

The circus operated by Wulff returned to its original design where the stables, the accommodation buildings and the main

building were separated. Eduard Wulff was followed by Matvej Beketov (Mátyás Beketow) who moved the circus building 80 metres away from the heart of the Zoo to Zoo Lane. As a result of the relocation, the circus got a much bigger main building and a surface for self-promotion.

Despite endless renovations, by the middle of the 20th century the building was not able to satisfy the era's constant need for entertainment.

It was demolished in 1966 and a new one was designed instead. The new building, inaugurated in 1971, did not bring changes in its area and size, it was the same as its predecessor. The interior and structure were different but even after more than 100 years it was not able to break from the spatial and functional organization of a tent circus.

A Fővárosi Nagycirkusz történelmi épületei és makettjei

A kutatás célja a magyar cirkusztörténet meglévő, lebontott és tervezett épületeinek vizsgálata. A kutatás hiánypótló és izgalmas. A vizsgálat a 18. század végétől a 20. század végéig tart. A magyarországi cirkuszeépületek történetéről több kutatás is készült, amelyek azonban csak említés szintjén írnak magukról a befogadó épületekről, azok építészeti kialakításáról. Kutatásom által ezt a hiányosságot igyekszem pótolni, s habár teljes képet szeretnék mutatni, tisztában vagyok vele, hogy nem térhetek ki minden részletre.

A vizsgálat megmutatja, hogyan alakultak az épületek az idő múlásával. A megtalált tervek és megépült épületek alapján a magyar cirkuszművészetnek, már a 133 éves múltira visszatekintő Fővárosi Nagycirkusz első „hivatalos” épülete előtt is fontos, jegyzett helyszínei, épületei léteztek Budapesten. A felkutatott házak, megtalált tervek, és az általuk mesélt történetek jó alapot biztosítanak a vizsgálatra, bár részletességükben különböznek, és nem minden korszakba engednek betekintést. A kutatás fontos állomása az 1889-ben átadott, Eduard Wulff (Wulff Ede) nevéhez fűződő cirkusz. Az megtalált cirkusz épületek körül gyorsan peregnének az események, fél év alatt is rengeteg apró történés alakította a házak állapotát (fluktuáció, felújítás, emberi tényező, látogatói igények). Az idő múlásával a megépült és tervezett épületek egyaránt egyre komolyabb, tartósabb szerkezetekből készültek (volna). Az építési technológiák fejlődése magával hozta az épületek élettartamának növekedését. A házak élettartamának növekedése egyértelműen kéz- a kézben járt az építési technológiák fejlődésével is. A kutatásban végigkísérhető a nézők és előadók közötti tér-alakulása, valamint a porond méretének és pozíciójának változatlansága, az évek alatt sérthetetlen színpad mérete és pozíciója.

A magyar cirkuszművészet épületeiről már az 1860-as évekből is találhatunk információkat, viszont fontos tudnunk, hogy a cirkusz igazi „épített” környezete nem mindig kőből épült, sőt!

The historic buildings and models of the Capital Circus of Budapest

The aim of the research was to examine the existing, demolished and planned buildings of Hungarian circus history. The research was intriguing and filled some gaps. The examination covers the time period between the late 18th and the late 20th century. There have been other researches regarding circus buildings in Hungary, however, these merely mention the main buildings. With my research my aim was to fill in this gap and even though my goal was to show the full picture, I am aware of not being able to detail every aspect.

The examination shows the transformation of buildings over time. Based on the plans found and the edifices built, Hungarian circus art had important documented locations and buildings in Budapest even before the first „official” building of the Capital Circus 133 years ago. The houses sought and the plans found served as a great foundation for examination. The stories and designs found were not equally detailed and did not provide a glimpse into each era. The circus, inaugurated in 1889 and associated with Eduard Wulff, was an important part of the research. Events escalated quickly around the discovered circus buildings. Numerous tiny events affected the condition of the building even in the course of half a year (fluctuation, renovation, human factors, visitors’ needs). Over time, the constructions built and designed were (supposed to) have more significant and durable structures. The development of construction technologies brought about the increased lifespan of buildings. The increase in buildings’ lifespan evidently walked hand in hand with the development of construction technologies as well. The research followed the spatial formation between viewers and performers as well as the changelessness of the size and position of the ring.

Information about the buildings of Hungarian circus originate from as early as the 1860s. However, it is an important fact that the „building” part of circus building was not always made of stone. Not at all!

A cirkusz, mint különleges tudású emberek és állatok produkcióit bemutató szórakoztatási forma ézerszer összerakható és szétszerelhető legelterjedtebb „épülete” a sátor (volt). Mai napig más irányt képvisel a műfaj utazó-cirkuszokban és a kő-cirkuszokban. A kőcirkuszok, mint majdnem minden ház, amit megépítettek, örökre készülnek. Magyar és nemzetközi viszonylatban a kőcirkuszok hamarabb tűntek el, égtek le, költöztek-át mint sátras sorstársaik a 19-20. században. A bérelt területek foglalási ideje általában fél-egy évre szólt.

Az épületek kialakítását a funkció és az egyéni igények határozzák meg. A szórakoztatásra használt épületek nagy felelősséggel bírnak, hiszen maguknak az épületeknek is szerepük van az információ átadásban, ők maguk is üzenetet közvetítenek. Fő feladatuk mellett az előadáshoz elengedhetetlen szakemberek ideális műhelyeként, gyakorlótérként, tárolóként és szállásként is funkcionálniuk kell.

Ugyanolyan precizitással és gördülékenységgel kellett és kell most is működnie az épület tereinek, mint egy artista mutatványnak.

Minden műfajban fontos látni és láthatónak lenni, nem elég látni, hallani: érezni kell az előadást. A cirkusz az egyetlen előadóművészeti forma, mely centrális térben működik. A színház, opera, táncszínház színpada mind-mind takarásokkal, egyenes vonal mentén, függönnyel határolódik el a publikumtól. A cirkuszépületek tervezése tradicionális alapokon nyugszik, amely köthető a színházakhoz is. A színházi működési vázlattól sok apróbb, de egy nagy részben eltér a cirkuszi működési terv, nevezetesen hogy az épületben fellépő művészek vagy saját lakókocsijukban, állataikkal, vagy az épülethez kötve, motel jellegű szállásokban élnek az előadások és a próbák ideje alatt. A kialakított szállás blokkok ilyenkor közösségi

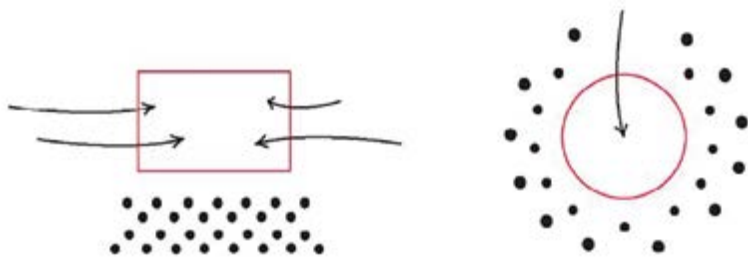
The circus is a form of entertainment presenting acts of people and animals with special knowledge. Its most widespread structure for building and dismantling was (and still is) the tent. The genre represents different directions in the case of traveling and stone-built circuses up to the present. Stone circuses, like most houses, are built to remain forever. Circus buildings, at both the Hungarian and international level disappeared, burned down or were relocated quicker than circus tents in the 19-20th century. The rental period of sites usually lasted about half to one year.

The design of buildings are determined by function and individual needs. Buildings intended for entertainment have a great responsibility since they have a role in the transfer of information, they too, send a message. Besides their main role, they need to provide a fully functional workshop, training ground, store-room and accommodation for the performing artists.

The building premises had to and still have to operate with the same precision and fluency as an artists performance.

Seeing and being visible is important in every field. It is not enough to watch and hear: the show needs to be felt as well. The circus is the only form of performing arts which operates in a central space. The stage of a theatre, an opera or a dance house is in every case divided from the public with covers and curtains along straight lines. The design of circus buildings is founded upon a traditional basis which can also be connected to theatres. The operational plan of a circus differs from that of a theatre in many small details and one big. During the course of shows and rehearsals, the artists performing in the building live in their own trailers, with their animals, or in hostel-like accommodations connected to the building. In this case, the designed accommodations may include a public area,

térrel, konyhával és egyéb helyiségekkel is kiegészülhetnek. A cirkuszi porond is másként működik, mint a színházi színpad. A manézs takarástól mentes, minden néző más szemszögből láthatja az előadást.

Cirkuszok Budapesten a 19. században

Magyarországon a 18. század második felében kezdődött a cirkuszként ismert szórakoztatás. A helyszínválasztás tekintetében a Duna pesti oldalán rendszeresítették helyszíneket cirkusztársaságok előadásai bemutatására. 1787 és 1796 között Tuschl Sebestyén ún. hecc-színházat (Hetz Theater) működtetett, ahol véres állatviadalokkal kötötte le a társadalom minden osztályából, rétegéből származó közönséget. A hajdani hecc-színház a mai Szent István-bazilika helyén működött. Szintén ezen a helyen 1815-ben Schmidt Alajos mutatta be produkcióját. 1853-ban Slezák Vencel műlovertársasága a mostani Rákóczi út és Puskin utca sarkán található Beleznay-kertben varázsolta el a közönséget. ⁽³⁾

Renz Ernő társulata első ízben 1857-ben látogatott Budapestre, és az európai élvonal legjobb műlovertársaságával kereste fel Budapestet, előadásainak helye a mai Széchenyi rakpart, Zoltán utca torkolata volt. 1863-ban nyújtotta be a cirkusz épületre vonatkozó terveket Strohoffer István ácsmesterrel a Felső Dunasorra.

Renz cirkuszának 13 méter sugarú manézsát körülölelte a nézőtér. A közönség első- és másodosztályú, valamint ülő és álló jegyekből választhatott. A nézőtér négy karzatra volt felosztva, melyek lépcsőzetesen követték egymást. A nézőtér lelátói alatt

a kitchen and other premises. The circus arena also operates differently from a theatre stage. The ring is not covered, every spectator sees the show from a different angle.

A SZÍNHÁZI ÉS CIRKUSZI NÉZŐTÉR SZÍNPADSZERVEZÉSÉNEK ÖSSZEHOSONLÍTÁSA A SZERZŐ SAJÁT GRAFIKÁJA

COMPARISON OF THE STAGE ORGANIZATION OF A THEATRE AND A CIRCUS AUDITORIUM

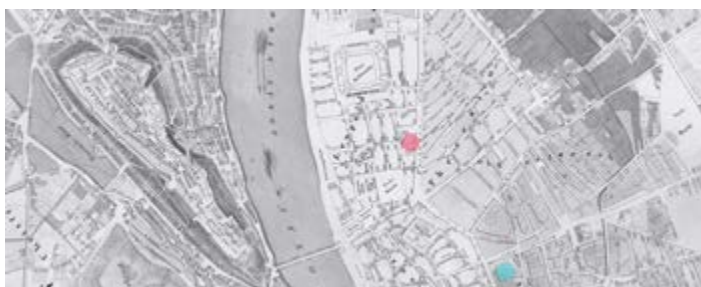
AUTHOR'S OWN GRAPHICS

Circuses in Budapest in the 19th century

The form of entertainment known as circus began in Hungary in the second half of the 18th century. Concerning the choice of location, circus troupes usually arranged their shows on the Pest side of the Danube. Between 1787 and 1796, Sebestyén Tuschl operated a so-called Hetz Theatre where bloody animal battles held the attention of spectators coming from all layers of society. Currently the site of the former Hetz is occupied by the St. Stephen Basilica. Alajos Schmidt presented his production at the same place in 1815. In 1853 the equestrian company of Vencel Slezák amused the audience in the Beleznay Garden at the corner of Rákóczi and Puskin Street. ⁽³⁾

The troupe of Ernst Renz visited Budapest first in 1857. He came to the city with the best equestrian company of Europe. His shows were performed at the entrance of today's Széchenyi quay and Zoltán Street. He and master carpenter István Strohoffer submitted the designs of a circus building to be constructed at the upper part of Dunasor in 1863.

The 13-meter-diameter ring of Renz's circus was surrounded by the auditorium. Viewers could choose from first and second class as well as seated and standing spaces. The auditorium was

TUSCHL SEBESTYÉN ÉS SLEZÁK VENCEL MŰVÉSZEKÉNEK BUDAPESTI HELYSZÍNEI PEST-BUDA-ÓBUDA ÁTTEKINTŐ TÉRKÉPE A JELENTŐS KÖZÉPÜLETEK RAJZÁVAL ÉS LÁTKÉPEKKEL

FORRÁS: MAPIRE.HU / BUDAPEST (1837)

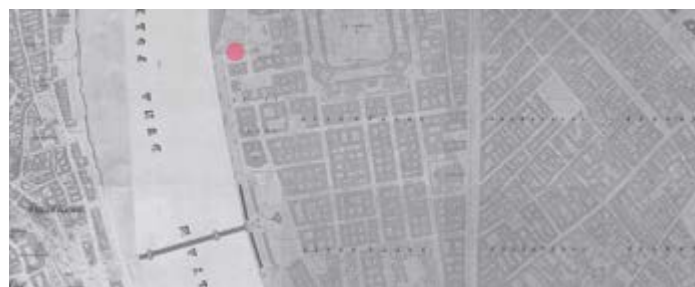
THE LOCATION OF SEBESTYÉN TUSCHL'S AND VENCEL SLEZÁK'S SHOWS IN BUDAPEST; THE OVERVIEW MAP OF PEST-BUDA-ÓBUDA WITH DRAWINGS OF SIGNIFICANT PUBLIC BUILDINGS AND PANORAMAS

SOURCE: MAPIRE.HU / BUDAPEST (1837)

**BUDAPEST, 1863, RENZ ERNŐ
CIRKUSÉPÜLETÉNEK ALAPRAJZA**
A SZERZŐ SAJÁT GRAFIKÁJA

**BUDAPEST, 1863, FLOOR PLAN OF THE
CIRCUS BUILDING OF ERNST RENZ**
AUTHOR'S OWN GRAPHICS

nem volt megfelelő magasság egyéb funkciók befogadására, így azt csak tárolásra tudták használni. Az állóhelyekkel szemközti oldalon lévő „futó út”-ről az állatok a színpadra és a porondra egyaránt kijuthattak. A színpadon emberek zenéltek, míg a porondon állatok és emberek adtak elő. Mivel Renz előadási hatalmas sikert arattak Budapesten, hosszabb ideig maradt a fővárosban. Az épület terei kizárólag az előadást szolgálták ki. A három bejárat célirányosan vezette a nézőket a megfelelő osztályú helyekre. Az épület nem rendelkezett előtérrel, pénztárral, és a „háttérország” műhelyei, pihenői sem kaptak benne helyet. Ez a kialakítási forma illeszkedik a „sátras” rendszerhez, annyi különbséggel, hogy a főépület egy huzamosabb időre tervezett, komolyabb szerkezetű cirkusz volt. ⁽⁴⁾

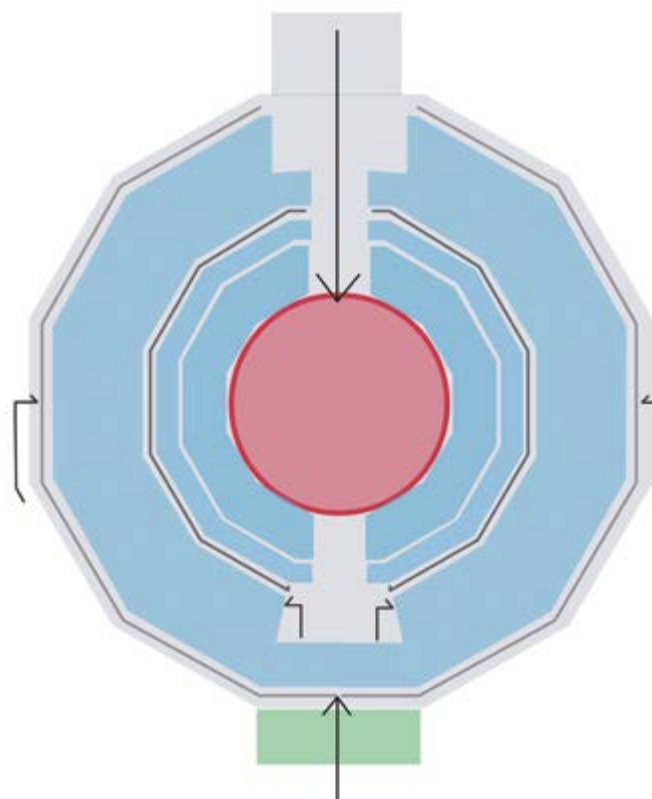

BUDAPEST, 1867, RENZ ERNŐ CIRKUSZA

FORRÁS: MAPIRE.HU / BUDAPEST (1867-73)

BUDAPEST, 1867, THE CIRCUS OF ERNST RENZ

SOURCE: MAPIRE.HU / BUDAPEST (1867-73)

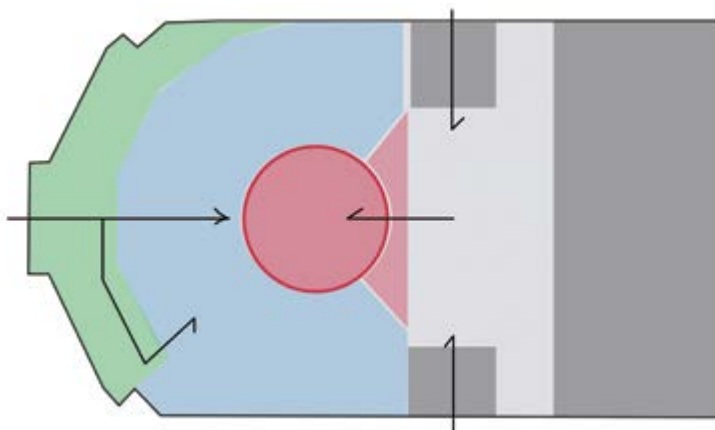
divided into four galleries which gradually followed each other. The ceiling of the space under the tribunes was too low for it to have any function so it was used as a storage space. Opposite to the standing spaces, there was a „running trail” through which animals

1864-ben újabb cirkuszos érkezett hazánkba, Suhr Vilmos 120 személyből és 80 lóból álló társulatával kereste meg Pest város tanácsát. Ekkor Suhr még Bécsben állomásozott, és 6 hónapra szeretett volna helyet a társulatának fellépésre. A cirkusz épületét vagy Renz cirkuszának helyére (Felső Dunasor) vagy a régi Botanikus kertben, jelenleg Fűvészkert (a mai Múzeum körút Rákóczi út felé eső részén) kívánta feállítani. A tanács végül a Duna-parti helyszínt találta alkalmasabbnak, a Botanikus kertben lévő helyszín a Vigadó közelsége miatt nem bizonyult megfelelőnek.

A cirkusz ebben az időben magában hordozta a tűzveszély lehetőségét, így veszélyt jelentett a közelben lévő fontos épületekre.

Végül a tanács a Duna-partot sem tartotta alkalmasnak Suhr cirkuszának, s a társulatnak a Városligetet javasolták helyszíneként, amelyet ekkor még társaskocsi által lehetett volna megközelíteni.⁽⁵⁾

Suhr nehezen, igazából nem is fogadta el a Botanikus kerti helyszín ellen felhozott ellenérveket. 1864 ben kérelmet írt Pest város tanácsához, melyben a felhasználni kívánt anyagokról, és az épület telepítéséről tesz említést: „A felállítatni szándékolt lovarkört az előterjesztett terv szerint nem fából, hanem – oly módon mint a szintén a város közepén levő német színház, 's mint számtalan házakhoz közvetlenül az épület falaihoz épített fényírdai s egyébb gyári épületek

could reach both the stage and the ring. Due to the fact that Renz's shows were incredibly successful in Budapest, he stayed in the Capital city for a while longer. The premises of the building were strictly limited to performances. Three entrances led viewers to their assigned places. The building had no lobby, cash desk, backstage workshops or break rooms. This design fitted into the „tent system" with the difference that the main building was structurally stronger and was intended to be used for a longer period of time.⁽⁴⁾

In 1864 another circus came to Hungary. Vilmos Suhr visited the city council of Pest with his company consisting of 120 people and 80 horses. At the time, Suhr was stationed in Vienna and wanted to rent a place for his troupe's shows for 6 months. He intended to set up his circus building at the site of Renz's circus (upper Dunasor) or in the old botanical garden which is currently the Herb Garden (at the Rákóczi Street side of today's Museum Boulevard). Eventually, the council decided on the riverside location. The botanical garden did not seem suitable due to the proximity of Vigadó.

At the time the circus carried a fire risk so it posed a threat to important buildings nearby.

Finally, the council decided against the Danube bank as the location of Suhr's circus and they recommended the City Park which could be reached by omnibuses at the time.⁽⁵⁾

Suhr did not accept the arguments put forward against the botanical garden and in 1864 he submitted a petition to the city council of Pest in which he described the materials to be used and the siting of the building: „According to the submitted design, the intended riding hall is not to be built of wood but – similarly

**BUDAPEST, 1868,
SUHR VILMOS CIRKUSZÉPÜLETÉNEK ALAPRAJZA**
A SZERZŐ SAJÁT GRAFIKÁJA

**BUDAPEST, 1868, FLOOR PLAN OF THE
CIRCUS BUILDING OF VILMOS SUHR.**
AUTHOR'S OWN GRAPHICS

– téglából úgynevezett Riegelwände-vel fogom építeni; – továbbá Az épület minden felé szabadon fog állni egy oly nagyságú téren, melyen háromszoros nagyságu épület sem érné el a szomszéd falakat ...” (37)

Ez időben több társulati vezetőnek is szimpatikus lett a Városliget, mint szórakoztatási helyszín. (38) 1865-ben Suhr Vilmos, majd 1868 -ban Renz Ernő is próbálkozott helyet szerezni társulatának. Renz 1868-ban beadott kérelmét elutasították, így Renz Ernő a Rudolf (ma Széchenyi) rakparti épületben maradt.

Renzcel egy időben érkezett Magyarországra Ciniselli Gajetán is társulatával. Az olasz király lovásza a Vigadó előtti üres telken szeretett volna lovardát felállítani. (39)

Amíg Renz megtalálta a helyét a városban, addig Ciniselli még keresgélt, végül a mai Lövölde tér helyén lelt rá az ideális helyre, ahol cirkuszi vállalkozását megalapozhatta. A városi tanács alkalmasnak találta a területet, így Ciniselli három hónapra engedélyt kapott szórakoztatásra. (15)

Mire Suhr cirkusza kezdte elérni végleges formáját, egy másik társulat is igényét fejezte ki arra nézve, hogy Pesten előadásokat tartson. A Trost Sándor vezette társulat a Beleznay-kertben (a mai Astoria metrómegálló helyén) szeretett volna cirkuszt építeni. Természetesen Suhr nem örült annak, hogy a frissen érkezett társulat az ő általa hosszasan és nehézkesen kivívott területen szeretne szintén szórakoztató műsorokat adni. (9) Végül Trost a Beleznay-kertben található lovardát újíttotta fel, így a városi tanács a fellebbezések és vádaskodások után engedélyezte mindkettő társulatnak az egy időben való működést. Az építkezési és a felújítási munkák csúszásai úgy hozták, hogy mindkét

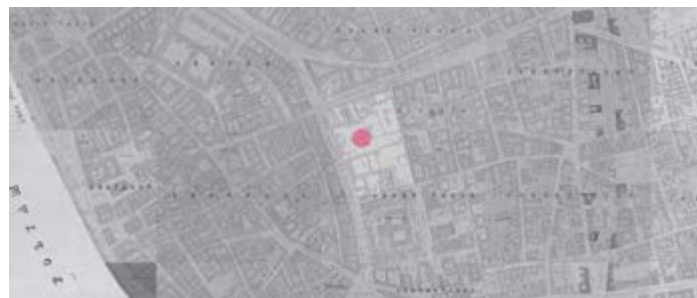
to the German theatre also in the city centre and to photographs and other industrial buildings built directly next to numerous houses – of brick with so-called Riegelwände; – furthermore, the building is to be outdoors in such a site where a thrice as big edifice would not reach the nearby walls...” (37)

During this time, various troupe managers found the City Park as an entertainment locale attractive. (38) In 1865 Vilmos Suhr and in 1868 Ernst Renz tried to acquire a site for their companies. The 1868 request of Renz was denied so he remained in the building at Rudolf (later Széchenyi) quay.

The company of Gaetano Ciniselli arrived in Hungary at the same time as Renz. The Italian king's groom intended to set up a riding hall at the empty plot in front of Vigadó. (39)

While Renz found his place in the city, Ciniselli was still searching and eventually he found the ideal place to establish his circus business at today's Lövölde Square. The city council thought the empty site suitable. Thus, Ciniselli got permission for 3 months' entertainment. (15)

Before Suhr's circus was completed another troupe requested permission to perform in Pest. This company, managed by Sándor Trost, intended to build a circus in the Beleznay garden (later Astoria station). Naturally, Suhr was not delighted by the fact that a recently arrived troupe also wanted to hold entertaining shows at the site for which he fought so hard and long for. (9) Finally, Trost renovated the riding hall located in the Beleznay garden. After appeals and allegations,

BUDAPEST, 1867-73

SUHR CIRKUSZA - LOVARDA

FORRÁS: [HU BFL - XV.17.B.312 - 361/1868]

BUDAPEST, 1867-73

SUHR'S CIRCUS - RIDING HALL

SOURCE: [HU BFL - XV.17.B.312 - 361/1868]

társulat ugyanazon a napon tartotta nyitó előadását. Trost felújított lovardáját magyar zászlókkal és a magyar történelem hőseivel díszítette. A szomszédos szórakoztatók közül végül Suhr előadása és épülete diadalmaskodott, mivel ellentétben Trost helyszínével, ez az épület rendelkezett fűtéssel, valamint Suhr előadásai is jobban vonzották a nézőket. Az idő haladtával Trost társulata elhagyta Pest városát, majd 1865-ben le is bontatták az általa felújított épületet. ⁽¹⁰⁾ 1865-ben Suhr társulata is búcsút intett Pest városának, így épülete üresen maradt.

1866-ban új társulat érkezett Pestre: Fouraux Benoit francia cirkusz igazgató kapott működési engedélyt, akinek megtetszett a Trost/Suhr által üresen hagyott cirkuszeépület a Belezna-kertben. Suhr távollétében az épületet építész, Wieser Gyula üzemeltette, végül a tanács engedélyezte Benoitnak, hogy fél évig használja az épületet. ⁽⁴⁰⁾ Míg Fouraux cirkusza előadásokat tartott a Belezna-kertben, addig Pest város tanácsa harcolt a cirkusz lebontásáért. A küzdelem az 1866. szeptember 17-i főkapitányi jelentéssel indult, mely többek között Borsos és Doctor fényképész műtermével, egy ideiglenes borcsarnokkal, dohánybódéval és természetesen Suhr cirkuszeépületével foglalkozott. A főkapitány az alábbi sorokkal indokolta előterjesztését: „*El nem hallgathatom ezúttal azon megjegyzést miszerint a fűvészkert csak akkoron fog megszűnni a nép legalsóbb rétegeinek mulató és búvó helyévé lenni, ha jövőre semmi szín alatt oly barakkok építésére sem közvetlenül a T. Tanács részéről engedély nem fog adatni, sem pedig túretni nem fog, hogy a haszonbérlo engedelméből olyanok felállítása megtörténhessék.*” ⁽¹¹⁾

A tanács 1866. szeptember 25-i ülésén elhatározta a cirkusz azonnali eltávolítását. 1868-ban Renz Ernő visszatért Pestre. Az új épület terveinek elkészítéséhez Gregersen Gudbrandot kérte fel, aki norvég származású magyar híd- és vasútépítő, ács, épületasztalos, építési vállalkozó volt. ⁽³⁶⁾ A kérelemben leírta, hogy a cirkuszt palával kívánja fedni, a falak pedig deszkaborítást kapnának. Az új épület az 5 évvel azelőtti Renz Cirkusz helyére épült, a mai Széchenyi utca, Akadémiai utca, Steindl Imre utca és a Duna által határolt területre. ⁽¹²⁾

Renz cirkusza rendelkezett színpaddal és manézzsal egyaránt. A tető lejtése nem volt olyan meredek, mint az eddig említett cirkuszok terveinél. A nézőtér lefedése volt csak körívre szerkesztve, a ház hátsó fele és a lovarda felett már egyenes gerinccel záródott le. A porondot körülvevő ülő- és állóhelyek és páholyok csak félkörívben ölelték körül a manézzst. Az épületnek egy bejárata

the city council approved the simultaneous operation of both troupes. Because of the delay in construction and renovation works, it so happened that the two companies held their premiere shows on the same day. The renewed riding hall of Trost was adorned with the Hungarian flag and Hungarian historical heroes. Out of the two adjoining companies the show and edifice of Suhr triumphed. The reason for this was that unlike Trost's building, Suhr's was heated and his productions were more attractive for the audience. Over time, Trost's company left Pest and in 1865 his renovated building was demolished. ⁽¹⁰⁾ In 1865, Suhr's troupe also left the city so his building became vacant.

In 1866 a new troupe arrived in Pest. French circus director Fouraux Benoit, who took a fancy to the Belezna garden circus building left uninhabited by Trost/Suhr, acquired an operating permit. In Suhr's absence, architect Gyula Wieser operated the building. Eventually, the city council allowed Benoit to use it for half a year. ⁽⁴⁰⁾

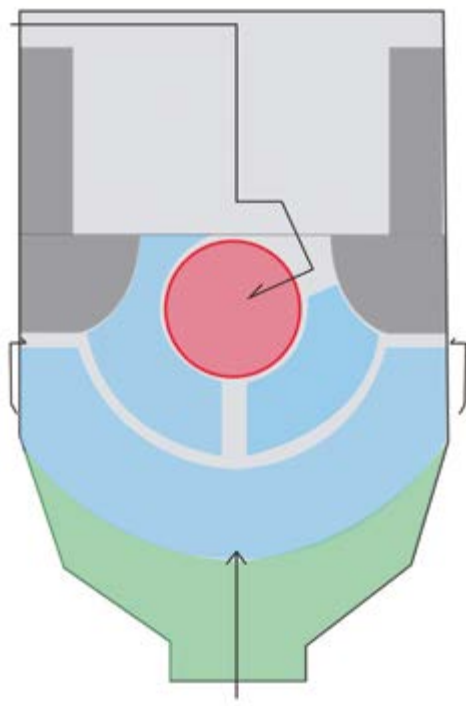
While Fouraux's circus performed in the Belezna garden, the city council of Pest fought for the demolition of the building. The fight started with a chief captain report on 17 September 1866 which mostly dealt with the photo studio of Borsos and Doctor, a temporary wine hall, a tobacco booth and naturally, Suhr's circus building. The chief captain justified his plea with the following: „*I do not hold the remark in myself according to which the herb garden will only cease to be the hiding and pleasure ground of the people's lowest layers if the respected council will not under any circumstances tolerate or give permission for tenants to build such barracks next year.*” ⁽¹¹⁾

At its 25 September 1866 assembly, the council decided on the immediate removal of the circus. In 1868 Ernst Renz returned to Pest. He commissioned Hungarian-Norwegian bridge and railway builder, carpenter and building contractor Gregersen Guilbrand to design the new building. ⁽³⁶⁾ In his request he described his desire to cover the circus building's roof with slates and its walls with boards. The new building was constructed in the place of the Renz Circus that stood there 5 years ago. Currently this area is embraced by Széchenyi Street, Akadémiai Street, Steindl Imre Street and the Danube. ⁽¹²⁾

Renz's circus had both a stage and a ring. The roof slope was not as steep as that in the designs of the circuses mentioned before. Only the coverage of the auditorium was intended to be

volt, ahonnan az első lépcsővel a karzaton és páholyokban lévő helyeket lehetett megközelíteni. Ebben az épületben már nagyobb figyelmet és teret kapott a vendégek fogadása, kiszolgálása (kasszák, előtér stb.). Az épületben jóval kevesebb hely volt lovak elhelyezésére. A téglalap alakú telken Gregersen a cirkusz épületét úgy helyezte el, hogy főhomlokzatával a Széchenyi utcára nézzen. A cirkuszépület alaprajzai hasonlítottak Wieser Gyula ácsmester terveire, aki az első Suhr cirkusz tervezésében vett részt. ⁽¹³⁾

„Renz cirkusa a Ganz-házon fölül van, a Dunaparton. Nagy terjedelmű deszkabódé, elfér benne legalább 2000 néző. Mellette 120 lóra készített istálló van. A cirkusz belseje, tekintve ideiglenes minőségét, elég diszes. Királyi páholy is van benne.” ⁽¹⁴⁾

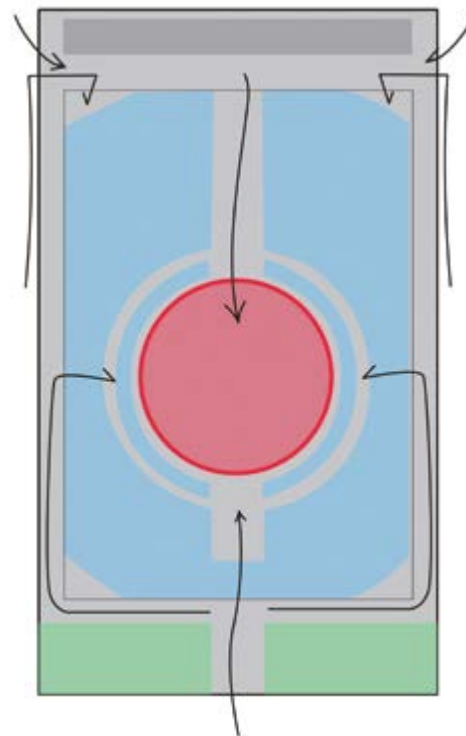
**BUDAPEST, 1868, RENZ ERNŐ
CIRKUSÉPÜLETÉNEK ALAPRAJZA**

A SZERZŐ SAJÁT GRAFIKÁJA

**BUDAPEST, 1868, FLOOR PLAN OF THE
THE CIRCUS BUILDING OF ERNST RENZ**

AUTHOR'S OWN GRAPHICS

circular, the back of the building and the stables were covered with a straight ridge. The seated and standing spaces and loges surrounding the manege embraced the stage in a semicircular manner. The building had one entrance from where gallery and loge spaces could be reached through the first staircase. In the case of this building, more emphasis was put on the reception and serving of guests (cash registers, lobby etc.). Much less space was provided for keeping horses. Gregersen placed the circus building on the rectangle shaped plot so that its façade faced Széchenyi Street. The ground plans of the circus building were similar to those of master carpenter Gyula Wieser who participated in designing the first Suhr circus. ⁽¹³⁾

**BUDAPEST, 1868, CINISELLI GAJETÁN
CIRKUSÉPÜLETÉNEK ALAPRAJZA**

A SZERZŐ SAJÁT GRAFIKÁJA

**BUDAPEST, 1868, FLOOR PLAN OF THE
CIRCUS BUILDING OF GAETANO CINISELLI'S**

AUTHOR'S OWN GRAPHICS

A Ciniselli által benyújtott terveket a tanács megfelelőnek találta, ezért engedélyt adott az építkezésre. Fontos kikötés volt, hogy az építkezés ne zavarja a szomszédos utcában zajló csatornázást. ⁽¹⁶⁾ A Ciniselli cirkusz tervét Pán József építész és Riha Antal ácsmester készítette 1868. április 26-án. ⁽¹⁷⁾ A téglalap alaprajzú cirkusz bejárata mellett a két pénztár, azzal szemben a zenekar kapott helyet. A páholyok a porond körül helyezkedtek el. Az első és másodosztályú helyek külön bejárattal rendelkeztek. A nézőteret az állóhelyeknek szolgáló galéria zárta le. A cirkusz hátsó részében néhány ló számára istállót is kialakítottak. Május 8-án Ciniselli újabb terveket mutatott be ⁽¹⁸⁾, ezúttal már csak Riha Antal ácsmester felelőssége mellett ⁽¹⁹⁾, aki néhány dolgot változtatott a korábbi terven. Megmaradt az épület téglalap alaprajza, de több közlekedőt terveztek sugaras elhelyezéssel a manézs körül. Az, hogy egy sugaras elrendezést zárnak egy téglalap alaprajzba, kicsit ellentmondásosnak tűnik. Ciniselli épületének mentsége hogy a befogadó telek alakja, és mérete ennyit engedett. ⁽²⁴⁾ Sokkal őszintébb és átgondoltabb tervezésre utal ha az épület belső térszervezése, közlekedőinek alakítása, harmóniában van a befogadó formával. A cirkusz tetőszerkezete magastetős, vonalmenti szerkesztésű. A ház küllemében nem egyértelműen cirkusz jellegű, a megszokott kör alaprajz itt csak belül érvényesül. Az épület a falain belül teljesen körbejárható.

A rivális cirkuszok most is ugyanazon a napon nyitottak meg, a sajtóban szinte naponta jelentek meg hirdetések az aktuális műsorszámokkal. *„Ciniselli a lövöldével szembe állította cirkuszát, könnyen található a városerdőbe járó közönségnek. Nem annyira díszes mint a Renzé, de elég csinos és kényelmes az is.”* ⁽²⁰⁾

Réthy Lajos újságíró több szempontból is alapos összehasonlítást tett a két cirkusz között. Az összehasonlítás inkább az előadásokra fókuszált, nem az épületekre, csak az elhelyezésre. *„Jelenleg az egyszerre érkezett két lovardáról akarunk szólni: Renzéről és Ciniselliéről. Mindkettő nagy igényekkel jött városunkba; a versenyt kíváncsian vártuk. Renznek rendes állomás-helye Bécs; Ferencz József őfelsége pártolásában részesül. Ugy mondják, hogy számos lova tartási költségét egészen őfelsége állja ki. Ciniselli úgy hirdeti, hogy ő az olasz király őfelségének tiszteletbeli lovászmestere. E cím mellé, a mint mondják, nyer pénzbeli támogatást is. Volt oka a közönségnek bőven, hogy érdekeltséggel várja e társulatok előadásait. [...] Renz társulatának föllépése pompásabb: nagy személyzet, széles paszomántos öltözetben; sok ló és kiváló szépek azok között. Ciniselliék nincsenek annyian; lovuk is kevesebb és nem oly nemesek. Egyszerű megjelenésük azonban meg-*

„Renz’s circus is above the Ganz house at the Danube bank. An extensive wooden booth with the capacity of at least 2000 viewers. Next to it stands a stable made for 120 horses. The interior of the circus, considering its temporary nature, is quite ornate. It also has a royal loge.” ⁽¹⁴⁾

The designs submitted by Ciniselli were deemed appropriate by the city council so he acquired a construction permit. It was an important criterion that the construction works shall not disturb the canalization in the neighbouring street. ⁽¹⁶⁾ The Ciniselli circus was designed by architect József Pán and master carpenter Antal Riha on 26 April 1868. ⁽¹⁷⁾ Two cash registers stood besides the entrance facing the band in the rectangular circus. Loges were situated around the arena. First and second class seats could be reached through a separate entrance. The gallery intended for standing viewers closed off the auditorium. At the back of the circus there were stables for a few horses. On 8 May Ciniselli submitted new designs ⁽¹⁸⁾, this time created solely by master carpenter Antal Riha ⁽¹⁹⁾ who made some modifications on the previous one. Although the rectangle shape of the building remained, they planned to have more corridors in a radial arrangement around the ring. Including such an arrangement in a rectangular ground plan seems a little controversial. It implies a much more honest and thoughtful design to have the interior spacial organization and the corridors of a building be in harmony with the receptive form. In case the internal corridors follow the shape of the manege, the building would have had arched walls and thus, would have been more attractive. The circus has a pitched roof structure. The building’s exterior does not obviously look like a circus, the usual circular floor map can only be discovered on the inside. The building can be entirely circuited from within its walls.

Rival circuses once again opened on the same day and the press released the current shows’ advertisements almost on a daily basis. *„Ciniselli’s circus was set up to face the shooting range so that it can be easily found by the audience headed to the city. It is not as ornate as Renz’s but still good-looking and comfortable.”* ⁽²⁰⁾

Journalist Lajos Réthy made a thorough comparison between the two circuses from several aspects. The comparison rather focused on the shows and the location than the buildings themselves. *„At present we want to discuss the two riding halls that came at one time: Renz’s and Ciniselli’s. Both came to our city with great demands; we curiously awaited the competition. Renz’s usual place of residence is Vienna; he is the protegee of His Majesty Franz Joseph. It is said that the*

nyerő, egész működésükben kevesebb a hűhó, több az izlés. Ránk már az is megnyerőleg hatott, hogy míg Renz nehéz német viseletben jelenik meg, fején czilinderrel, – Ciniselli szép nemzeti ruhánkat viseli, mely lovagláshoz alkalmas is minden tekintetben. Jó izlését az mutatja, hogy nem kirivó szinekből állítja össze ruházatát, hanem fekete attila és nadrág fehér mellényvel, – teszik az egészet nála úgy, mint fiánál. Oskolázott lova több van Renznek, és mutatóványai szabatosabbak; de Cinisellinél láthatni egyes fogásokat, melyek még bámulatosabbak. [...] Lovagok mindkettőnél vannak nagyon ügyesek. Az ifju Renz nyergeletlen lovával, föl és leugráván sebes vágatás közt, igen nagy gyakorlottságot tanusít. Cinisellinél Dubsky föltűnő lovas; a vágató lovon bukfenchezet vet és talpra ugrik megint; sőt még ilyen bukfenchezet közben szűk karikán is átbuik. Nők kecsesek és jó lovasok vannak Renznél. Ciniselli lánya pedig igen szép és minden mozdulatában kiváló finom. Renznél jobban mulattam; Cinisellinél inkább gyönyörködtem. Renz gazdagabb, pompásabb és sokkal több erővel rendelkezik. Renzet nagy közönség látogatja még eddig folyóást; Cinisellinél is vannak, bár nem oly sokan. [...] Egy-egy előadásban egyik sem mutatja be minden erejét; rendre új részletekkel lépnek még föl.”⁽²⁰⁾

Az eddig bemutatott 19. századi cirkuszépületek mindegyike a kör formában kapott megfelelő keretet a cirkuszi tevékenységhez, az építető és a tervező igényeinek és találékonyságának megfelelően. A kor szak cirkuszépületeinél szépen követhető a változás.

Egy dolog változatlan volt az épületekben: a manézs mérete és pozíciója.

A tervek egyre részletesebbek és kidolgozottabbak lettek. Ahogy az idő telt, az említett cirkuszok térszervezése is átalakult. A 19. század vége felé a cirkuszok egyre reprezentatívabb tereket, lehetőségeket hagytak a nézőknek. Kezdetben a „fogadás” a cirkuszépületen kívül történt, aztán egyre több és nagyobb helyiség került a cirkuszon belülre. Ez a folyamat is mutatja, milyen vonalon haladt a napjainkban ideálisnak mondható cirkusz-séma.

costs of many of his horses are financed by His Majesty. Ciniselli advertises himself as the honorary master groom of His Majesty the Italian king. With this title, as they say, he also receives financial aid. The audience had a very good reason to look forward to the troupes' shows. [...] The performance of Renz's company is more splendid: a big staff in loose macrame clothing; numerous horses, many of which are excellent. Ciniselli's company is not as big; they have fewer horses and they are less noble. However, their simple appearance is appealing, their entire operation relies on less ado and more style. We were already won over by Ciniselli wearing our nice national clothing appropriate for riding in every way, while Renz appeared in heavy German attire and a cylinder. Ciniselli's good taste is reflected by his not so flashy choice of colours: he wears a black attila, black pants and a white vest. Renz has more trained horses and his stunts are more elaborate; however, Ciniselli presents some acts that are even more amusing. [...] Both have some very talented horsemen. The young Renz jumping on and off his bareback horse while galloping fast speaks of a great experience. In Ciniselli's troupe, Dubsky is the conspicuous horseman; he throws somersaults on the galloping horse and jumps right back on it; in the meantime, he even jumps through small hoops. Renz has graceful women and great horsemen. In turn, Ciniselli's daughter is quite beautiful and her every move is extremely sophisticated. I had more fun at Renz's; at Cinisellis I marvelled. Renz possesses much more rich and pompous force. Renz's circus is still visited by the audience; Ciniselli's as well but by fewer spectators. [...] None of them show all of their talents at once in their productions; they always present something new.”⁽²⁰⁾

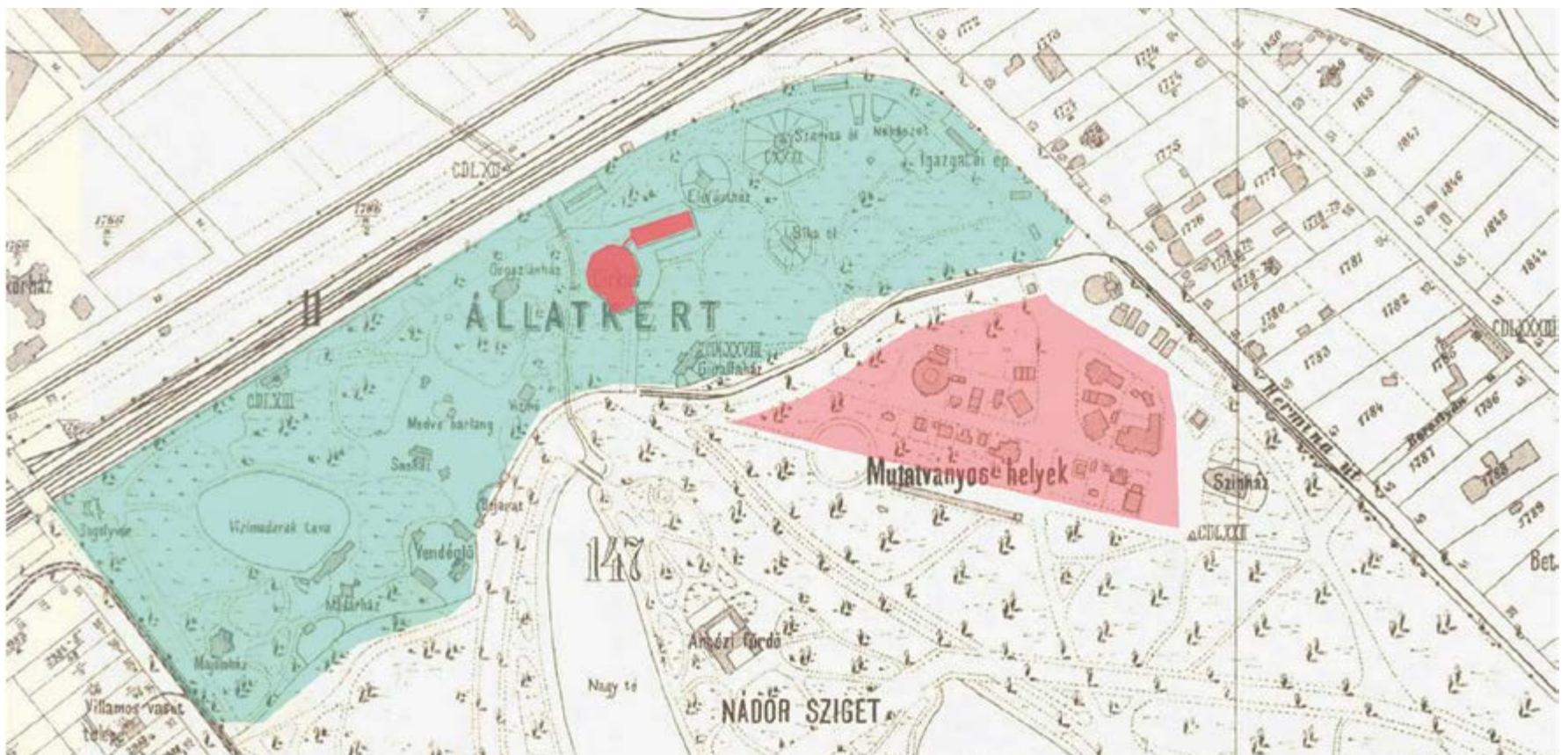
All of the 19th century circus buildings presented so far have gotten a proper circular shape for circus activities according to the needs and resourcefulness of the builder and the designer. Changes in the era's circus buildings are entirely traceable.

One thing has not changed though: the size and position of the ring.

Designs became more and more detailed and chiseled. Over time, the spatial organization of said circuses transformed as well. By the end of the 19th century, circuses provided the audience more representative spaces and opportunities. In the beginning, the „reception" took place outside the building. Later, more and bigger premises got a place within the circus. This process shows the direction in which today's ideal circus schema has gone.

Wulff Ede Városligeti cirkusza

The City Park circus of Ede Wulff

**BUDAPEST, VÁROSLIGET, 1895. AZ ÁLLATKERT TERÜLETE,
BENNE A WULFF CIRKUSZ ÉS A KÖZELBEN LÉVŐ
MUTATVÁNYS TELEP**

FORRÁS: MAPIRE.HU / BUDAPEST 1895

**BUDAPEST, CITY PARK, 1895. THE TERRITORY OF THE
ZOO WITH THE WULFF CIRCUS IN IT AND THE
SHOWMEN'S COLONY NEARBY**

SOURCE: MAPIRE.HU / BUDAPEST 1895

A Városligetben felbukkanó, ideiglenes sátras épületekben működő előadások alapozták meg a gondolatot, hogy Pestnek szüksége lenne egy állandó jellegű cirkuszépületre. A budapesti elképzelésektől függetlenül Wulff Ede, az Európa szerte ismert cirkuszgazdátójának fejében is megfordult, hogy érdemes lenne a magyar fővárosban egy állandó cirkuszt működtetni. Az épület egy évadra történő engedélyezésének és használatának kérelmét a Budapesti Állat- és Növényhonosító Társulat igazgatója Serák Károly nyújtotta be a fővárosi tanácshoz 1888. november 9-én. ⁽²³⁾

Wulff Ede erre a célra az akkor korszerűnek számító, vasvázás építkezési formát találta megfelelőnek. A kovácsoltvasból készült lovardát, és egyben cirkuszépületet Ludwig Kiessling vasszerkezetekkel és vasárukkal foglalkozó cége tervezte és kivitelezte Münchenben Eduard Wulff megrendelésére 1888 nyarán. ⁽²³⁾ A kataszteri térképen látható, hogy a Wulff cirkusz épülete nem tudott helyet biztosítani egy tető alatt azoknak a funkcióból adódó feladatoknak, amelyeket a cirkusznak el kell látnia.

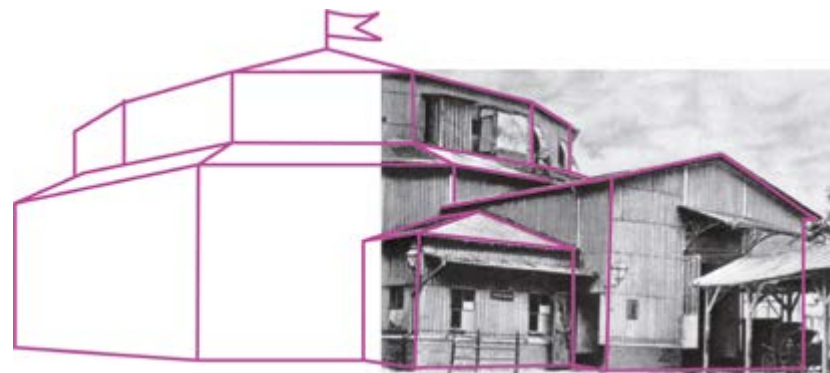
**A WULFF CIRKUSZ,
KIEGÉSZÍTVE A SZERŐ GRAFIKÁJÁVAL**
FORRÁS: WULFF EDE CIRKUSZ-LOVARDÁJA,
KÉPESLAP AZ 1890-ES ÉVEKBŐL, A MAGYAR
CIRKUSZMŰVÉSZETI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYE

**THE WULFF CIRCUS,
COMPLETED WITH AUTHOR'S GRAPHICS**
SOURCE: POSTCARD OF EDUARD WULFF'S
CIRCUS-RIDING HALL FROM THE 1890S, COLLECTION
OF THE MUSEUM OF HUNGARIAN CIRCUS ARTS

A 19. század végén a Wulff Ede által épített, kezdetben Állatkerti Cirkusz, később Városi Cirkusz meghonosodott a Városligetben, azonban színvonalas látványossággá különböző okok miatt nem fejlődhetett. Az idő múlásával Wulff cirkuszának műsora nem vonzotta olyan mértékben a közönséget, mint nyitásakor. 1904-ben a csőd szélén álló városligeti cirkuszt a főváros végleg átvette az Állatkerttől, és versenytárgyalást hirdetett a bérletre. Az egyetlen igénylő Bécsből jelentkezett: Beketow Mátyás. Szerződést kötöttek vele, négy évre kapja meg a Városi Cirkusz bérleti jogát. ⁽²³⁾

Shows appearing in tent-like buildings in the City Park established the idea that Pest needed a permanent circus building. Regardless of the opinions in Budapest, European-wide known circus director Ede Wulff also thought about operating a permanent circus building in the Hungarian capital. The request to grant permission for building and using the edifice for one season was submitted to the city council by Károly Serák, the director of the Budapest Animal and Plant Naturalizing Company, on 9 November 1888. ⁽²³⁾

For this purpose, Ede Wulff found the up-to-date construction of an iron structure suitable. The forged iron riding hall and circus building were designed by the company of Ludwig Kiessling. His company dealing with iron structures and ironmongery designed and constructed the building in Munich in summer 1888. ⁽²³⁾ The cadastral map shows that the Wulff circus' building could not provide enough space by itself for the tasks arising from the function of a circus.

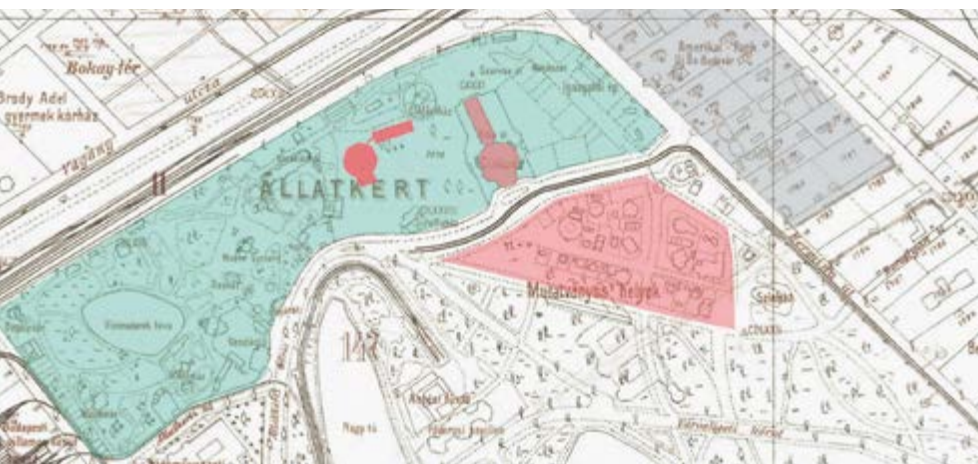
By the end of the 19th century the Zoo Circus and later the City Circus built by Ede Wulff became established in the City Park, but could not develop into a quality attraction for various reasons. Over time Wulff's Circus attracted fewer and fewer spectators until, in 1904, the capital city took over the nearly bankrupt city park and zoo inviting competitive bidding for its rental. The only one came from Matyas Beketow who applied from Vienna and was given a four year contract for the rights to run the City Circus. ⁽²³⁾

Beketow Mátyás vezette városligeti cirkusz

Beketow Mátyás pályafutását egy koppenhágai cirkuszban kezdte bohócként, később állatidomítással foglalkozott. Az első négy évben Beketow és családja hatalmas sikert arattak a szórakoztatóiparban, a cirkusznak napi több előadása és igényes, egyre több új művészt alkalmazó voltak. 1908-ban nem mindennapi „tranzakciót” hajtott végre:

**nyolcvan méterrel
„odébb toltá” a cirkuszt**

a Vurstli irányába. Az áthelyezés százezer forintjába került. ⁽²¹⁾

Az épület „tologatásának” több oka és következménye lehet. Az Állatkert közepére pozicionált cirkuszt kihozták a körútra, így könnyebben észrevehető és megközelíthető volt minden irányból. Az épület pozíciója arra is lehetőséget adott, hogy a cirkusz önmaga reklámja legyen. A homlokzat megújult, és a szezonnak és előadásnak megfelelően mindig új külsőt vett fel a körút felé.

The City Park circus directed by Mátyás Beketow

Mátyás Beketow began his career as a clown in a circus in Copenhagen. Later he worked as an animal trainer. In the first four years, Beketow and his family had enormous successes in the entertainment industry. The circus performed many shows daily and presented more and more new artists. In 1908 he carried out an unusual „transaction”:

**he „moved” the circus 80 metres
away towards the Fun-fair.**

The relocation costed him 100.000 Forint. ⁽²¹⁾

**BUDAPEST, VÁROSLIGET, 1908.
AZ ÁLLATKERT TERÜLETÉN BELÜL ÁTHELYEZETT
CIRKUSZÉPÜLET**

FORRÁS: MAPIRE.HU /BUDAPEST 1908

**BUDAPEST, CITY PARK, 1908
THE CIRCUS BUILDING RELOCATED WITHIN THE
TERRITORY OF THE ZOO**

SOURCE: MAPIRE.HU /BUDAPEST 1908

There were numerous reasons and consequences of the building's „moving”. The circus situated in the Zoo's centre was brought to the boulevard. This resulted in it being more noticeable and reachable from every direction. The building's position provided an opportunity for the circus to promote itself. The façade was renovated and it always received a new look that faced the boulevard in accordance with the season and the shows.

A FŐVÁROSI NAGYCIRKUSZ RÉGI ÉPÜLETE

FORRÁS: FORTEPAN, SAMODAI JÓZSEF,
ZUGLÓI HELYTÖRTÉNETI MŰHELY, 1952

THE OLD BUILDING OF THE CAPITAL CIRCUS OF BUDAPEST

SOURCE: FORTEPAN, JÓZSEF SAMODAI,
ZUGLÓ LOCAL HISTORY WORKSHOP, 1952

A PÁRIZSI JÉGREVÜ HIRDETÉSE A FŐVÁROSI NAGYCIRKUSZ RÉGI ÉPÜLETÉN

FORRÁS: FORTEPAN, SAMODAI JÓZSEF, ZUGLÓI
HELYTÖRTÉNETI MŰHELY, 1957

ADVERTISEMENT OF THE PARISIAN ICE SHOW ON THE OLD BUILDING OF THE CAPITAL CIRCUS OF BUDAPEST

SOURCE: FORTEPAN, JÓZSEF SAMODAI,
ZUGLÓ LOCAL HISTORY WORKSHOP, 1957

A cirkuszok államosítása és a Téli Cirkusz

„1949-ben Magyarországon megindult a szovjet típusú államosítás, a Fővárosi Nagycirkusz és a kabarék, varieték, majd egy évvel később az utazócirkuszok ellenszolgáltatás nélkül állami kézbe kerültek. Az állam a befolyása alá hajtott szakszervezettel együttműködve hajtotta végre a szórakoztató vállalatok államosítását, melynek legfőbb célja a kor propagandája szerint az volt, hogy a cirkuszművészet is egységes, állami kultúrpolitikai irányítás alapján fejlődjék tovább.”⁽²⁷⁾

A cirkusz államosításának megkezdése után alig pár évvel, 1952-ben így ír a Magyar Nemzet annak eredményeiről: „Megjavítottuk a munkakörülményeket, öltözőket, hideg-meleg vizes fürdőket állítottunk fel. Komoly munka

The deprivatisation of circuses and the Winter Circus

„The Soviet type deprivatization began in Hungary in 1949. The Capital Circus of Budapest, cabares, varieties and a year later traveling circuses fell to the hands of the state without compensation. The state carried out the deprivatization of entertaining businesses alongside the trade unions under its influence. According to the era's propaganda, the main goal of this was to have circus art develop based on a unified state cultural political management.”⁽²⁷⁾

In 1952, a few years after the beginning of the circus' deprivatisation, the Hungarian Nation described the results as follows: „We fixed the working conditions, the changing rooms and we set up showers with cold and warm

várt ránk a cirkusz technikai felszereléseinek felújításánál is. Megszüntettük a számozatlan helyeket, ezzel a közönséget kényelmesebb körülmények közé helyeztük. A porond berendezéseit felújítottuk, új szőnyeget vettünk, új számok létrehozását segítettük elő.”⁽²⁸⁾

Az államosítás fellendülést hozott a cirkuszművészetbe, más nemzetek artistái és hazánk művészei léphettek fel.

Az artistaművészet iránt egyre fokozódott az érdeklődés, 1951-ben az országot járó 11 vidéki vándorcirkuszt 1,2 millió, a budapesti városligeti cirkuszt 600.000 dolgozó látogatta a rövid nyári időszakban. Télen csak egyetlen, kis befogadóképességű, másfél órás műsort játszó Artista Varieté működött Budapesten. Az artisták foglalkoztatása és a közönség növekvő igényeinek kielégítése érdekében a Fővárosi Tanács az egykori Kamara Mozit korszerűen átépítve és felszerelve varietészínházzá avatta. Elkezdődtek az átalakítások, elkészült a tágas színpad, mögötte az öltözők sora. Javították az eltolható ólomüveg tetőt, letisztogatták a falakat burkoló rózsaszín márványlapokat és bronz díszeket. A majdnem 1000 személyes nézőteret kényelmes széksorokkal, páholyokkal rendezték be. Az építkezés után „Fővárosi Nagy Varieté” néven nyílt meg Budapest új, egész estét betöltő műsort játszó artistaszínháza.

Ekkor jött az ötlet, hogy az artistaművészet a közeljövőben még egy állandó szórakoztatóintézményi kapjon a fővárosban:

megkezdődött a budapesti téli cirkusz tervezése.

Sok vita folyt a megfelelő hely kijelölése körül, végül is úgy döntöttek, hogy a téli cirkusz épületcsoportja a Népligetben, a Könyves Kálmán körút és az Üllői út kereszteződése táján épüljön fel.⁽²⁹⁾

water. We also had to work hard on the renovation of the circus' technical equipment. We abolished the unnumbered spaces, thus providing a more comfortable environment for the audience. We renewed the furnishing of the ring, bought new carpets and facilitated the creation of new acts.”⁽²⁸⁾

The deprivatisation brought prosperity to circus art. It provided an opportunity for foreign and Hungarian artists to perform.

The public grew more interested in performing arts. During the short summer season of the year, 1,2 million spectators visited the 11 traveling circuses in the countryside and 600.000 workers stopped by the City Park circus in Budapest. In winter, only the 1,5-hour show of the small capacity Artist Variety was active in Budapest. To employ artists and meet the increasing needs of the audience, the Capital City Council transformed the newly modernized and equipped Chamber Cinema into a variety theatre. The renovation began and the spacious stage was finished with a series of changing rooms behind it. The shiftable stained glass roof was fixed, the pink marble tiles covering the walls and the bronze ornaments were cleaned. The auditorium suitable for almost 1000 people was furnished with comfortable rows of seats and loges. After the construction, the new artist theatre of Budapest presenting „feature-length” shows was named the „Great Budapest Variety”.

After this, the idea to provide circus art a permanent entertainment facility in the capital arose.

Thus, the designing of the winter circus in Budapest began.

The appointment of a suitable place attracted lively discussion. Eventually, a decision was made to build the winter circus in the People's Park around the crossroads of Könyves Kálmán Boulevard and Üllői Street.⁽²⁹⁾

Architect Béla Pintér, the designer of the „Winter Circus”. He showed them the model of Magazines named the new circus' model

NÉPLIGET, 1945.

FORRÁS: MAPIRE.HU

NÉPLIGET, 1945.

FORRÁS: MAPIRE.HU

Az új cirkusz makettjéről a szaklapok „Téli Cirkusz”-ként tesznek említést, aminek elnevezése arra enged következtetni, hogy itt egy minden évszakban teljes kihasználtsággal működő épületet terveztek létrehozni. A 19. század végén az időjárási körülmények miatt kialakult rendszer volt, hogy a szabadtéri szórakoztatás áprilistól októberig tartott. A téli időszakban kisebb színházak tudták csak befogadni az artistákat. ⁽³⁰⁾

A Középület Tervező Vállalat (Közti) Pintér Béla építészmérnök kapta a megbízást a téli cirkusz terveinek elkészítésére. Pintér Béla az 1950-es évektől a Középülettervező Vállalat (Közti) tagja volt. A Közti 1949 óta működő magyarországi építésziroda.

Az új cirkusz tervezése kapcsán az épületek homlokzatainak kialakításánál nagy szerepet kívántak juttatni a képzőművészeteknek, ezért a tervezésbe bevonták Medgyessy Ferenc és Megyeri Barnabás szobrászművészeket is. A elképzések szerint a budapesti téli cirkusz 0,9 hektár alapterületen épült volna, nézőtere 3000 főnyi közönségnek adott volna helyet, és költségeire 24 millió forintot irányoztak elő. A nézőtér átmérője 70 méter, magassága pedig 25 méter lett volna. A porondot nem a nézőtér közepére tervezték, hanem az artistabéjáróhoz közelebb, mert így sokkal több néző nézheti szemből a produkciókat.

A téli cirkusz nézőterét és porondját felszerelésében, berendezésében a legkorszerűbbnek álmodták meg ⁽³¹⁾, a tervek szerint az alábbi fejlesztésekkel bírt volna: „A parkettázott porondot 10 centiméter vastag szőnyeggel borítják. Ha vadállatok szerepelnek az arénában, nem kell minden előadáson külön felépíteni és lebontani a rácsot, hanem gombnyomásra, mint a színházakban a vasfüggöny – a porond szélén a mélységből felemelkedik a hat méteres rács, amely a produkció végeztével ismét süllyeszthető. Nagy körültekintéssel szabályozzák a cirkusz akusztikáját, valamint a nézőtér és az istállók hőmérsékletét. Jól szigetelt, dupla falazat biztosítja télen az épület jó fűtését, nyáron pedig kellemes hűs levegőjét. Az istállókat aszerint fűtik, hogy az ott tartott állatok számára milyen hőmérsékletre van szükség.” ⁽³⁰⁾

Egy elgondolás szerint az állandó cirkuszban kapott volna helyet az Artistaképző Iskola is, ami előnyös

the „Winter Circus”. The name suggested that they intended to create a building which would be fully utilized in every season. At the end of the 19th century, weather conditions established the system according to which outdoors entertainment lasted from April to October. In winter, only small theatres could employ artists. ⁽³⁰⁾

Architect Béla Pintér of KÖZTI was commissioned to prepare the designs of the winter circus. Béla Pintér was a member of KÖZTI since the 1950s. KÖZTI was a Hungarian architecture bureau established in 1949.

In relation with the designing of the new circus, fine arts were intended to be given a significant role in creating the building's façade. For this reason, sculptors Ferenc Medgyessy and Barnabás Megyeri were also included in the process. The idea was to build the winter circus in Budapest on a 0,9-hectare area. Its auditorium would have been suitable for 3000 people and they planned to spend 24 million Forint on the expenses. The building's diameter would have been 70 metres and its height, 25 metres. The ring was not intended to be in the middle of the auditorium but closer to the artists' entrance. This way, many more viewers could have watched the shows head-on. The auditorium and the ring of the winter circus were imagined to have the most up-to-date equipment and furnishing. ⁽³¹⁾ According to the plans, it would have had the following developments: „The parquet floor of the ring is covered with a 10 cm thick carpet. In case wild animals perform in the arena, the grillage does not need to be dismantled every time. At the touch of a button, just like the iron curtains do in theatres, a 6 m grid rises from the edge of the ring which can be lowered at the end of the show. The circus' acoustics as well as the temperature in the auditorium and the stables are regulated with great care. A well insulated double wall provides warmth in winter and pleasant cool air in summer. The stables are heated according to the temperature required by the animals kept inside.” ⁽³⁰⁾

In accordance with an idea, the Artist School would have been located in the permanent circus as well. This would have been beneficial for the professional training of the young generation of artists. During the day, they would have been able to practice for which they

lett volna a fiatal artista-nemzedék szakmai képzésére, mert nappal a cirkusz porondján tudtak volna gyakorolni, amire abban az időben kevesebb lehetőségük volt. A tervezők az állandó cirkusz épületét nagyrészt előre gyártott építőelemekből akarták összeállítani. Az előre gyártott elemek lehetőséget adnak a könnyebb, pontosabb, gyorsabb építkezésre, emellett kevesebb helyszíni munkát igényelnek. A budapesti állandó cirkusz tervezésénél felhasználták az értékes szovjet dokumentációt. A cirkusz építkezésével kapcsolatban a Népligetet kultúrparkká alakították volna át.

A filmarchívum 1954. márciusi adásában meglátogatják az Állami Artistaképző Iskolát, az adás végén az iskola növendékei meglátogatják az építész, Pintér Bélát, aki tervezte a „Téli-Cirkuszt”. A gyerekeknek ő mutatja a cirkusz új makettjét. ⁽⁴¹⁾

A terv nem helyspecifikus, az épület nincs a környezetébe illesztve. Tömegszervezésében nem illik az 50-es évek előtti cirkusz-épületekhez. A tervek alapján a nagy kör alaprajzú épület önmagában állt volna, semmilyen fejpület nem csatlakozott hozzá.

PINTÉR BÉLA ÉPÍTÉSZ

BEMUTATJA A TÉLI CIRKUSZ TERVEIT

FORRÁS: MAGYAR FILMHÍRADÓ 11., 1954 MÁRCIUS

ARCHITECT BÉLA PINTÉR PRESENTS

THE WINTER CIRCUS' MODEL

SOURCE: MAGYAR FILMHÍRADÓ 11., 1954 MÁRCIUS

A cirkuszi változatosság, a nézői és előadói igények gyors változására lehetőséget adó épület jó ellentélpólusa lett volna a mindig helyszínt váltó vándorcirkusz formátumnak.

A Téli Cirkusz más folyóiratokban fennmaradó tervei alapján azt tapasztalhatjuk, hogy egy impozáns cirkusz lehetett volna nagy főépülettel és a föld alatt csatlakozó gépészeti épülettel. A manézhoz rövid úton csatlakozott egy megegyező méretű, gyakorló, bemelegítő hely. Ez a gyakorlómanézs segítheti az artisták és a különleges állatok munkáját, előadását. A 3000 embert befogadó épület tervében öt látogatói és egy artista bejárat szerepelt. A látogatók a helyüket három szintről érhatték el. Azért nevezhetjük szerencsés konstrukciónak a kialakítást, mert a közönség belépéskor szemből

had few opportunities at the time. The designers wanted to assemble the permanent circus building of mostly pre-made building blocks. Pre-made elements make the building process easier, quicker and more punctual. Moreover, they require less field work. Designers of the permanent circus of Budapest used the valuable Soviet documentation. In relation to the circus' construction, the People's Park would have been turned into a cultural park.

In the March 1954 telecast, the film archive stopped by the Artist School. At the end of the programme, the school's students visited the architect, Béla Pintér, who designed the "Winter Circus". He shows the children a new model of the circus. ⁽⁴¹⁾

The design was not site-specific, the building was not inserted into its environment. With respect to its organization, it did not match the circus buildings of the 50s. According to the plans, the large circular building would have stood on its own with no head building attached. The building which gave an opportunity for circus diversity and the quick change of viewers' and performers' needs could have been a great contrast for the constantly journeying traveling circus format.

Based on the surviving designs of the Winter Circus in various journals, one can see that it could have been an impressive circus with a great main building and an underground mechanical area. The ring was connected with a short path to a practice stage of the

látja a helyeket, vagyis nem visszafordulva kell a helyét keresnie. A terv szerint a látogatóknak nincs biztosítva büfé vagy impozáns előtér. A közösségi fogadóterek hiányát magyarázhatja, hogy a cirkuszt a „nép-park” részeként kívánták elhelyezni. Ezek a funkciók megtalálhatóak lettek volna a cirkuszhoz vezető úton is, sok más vendéglátó- és szórakoztatóegység mellett. A földszint első gyűrűjében ülőhelyeket alakítottak ki, alatta technikai és üzemeltetési helyiségek, a második és a harmadik gyűrűben közlekedők, vizes helyiségek kaptak helyet. A metszetből az is kiderül, hogy a Téli Cirkusz porondja alá mély technikai „pincét” terveztek. A terveken szereplő épület kiegészült volna még szállás biztosítására alkalmas épülettel, lovardával és raktárakkal is. ⁽³¹⁾

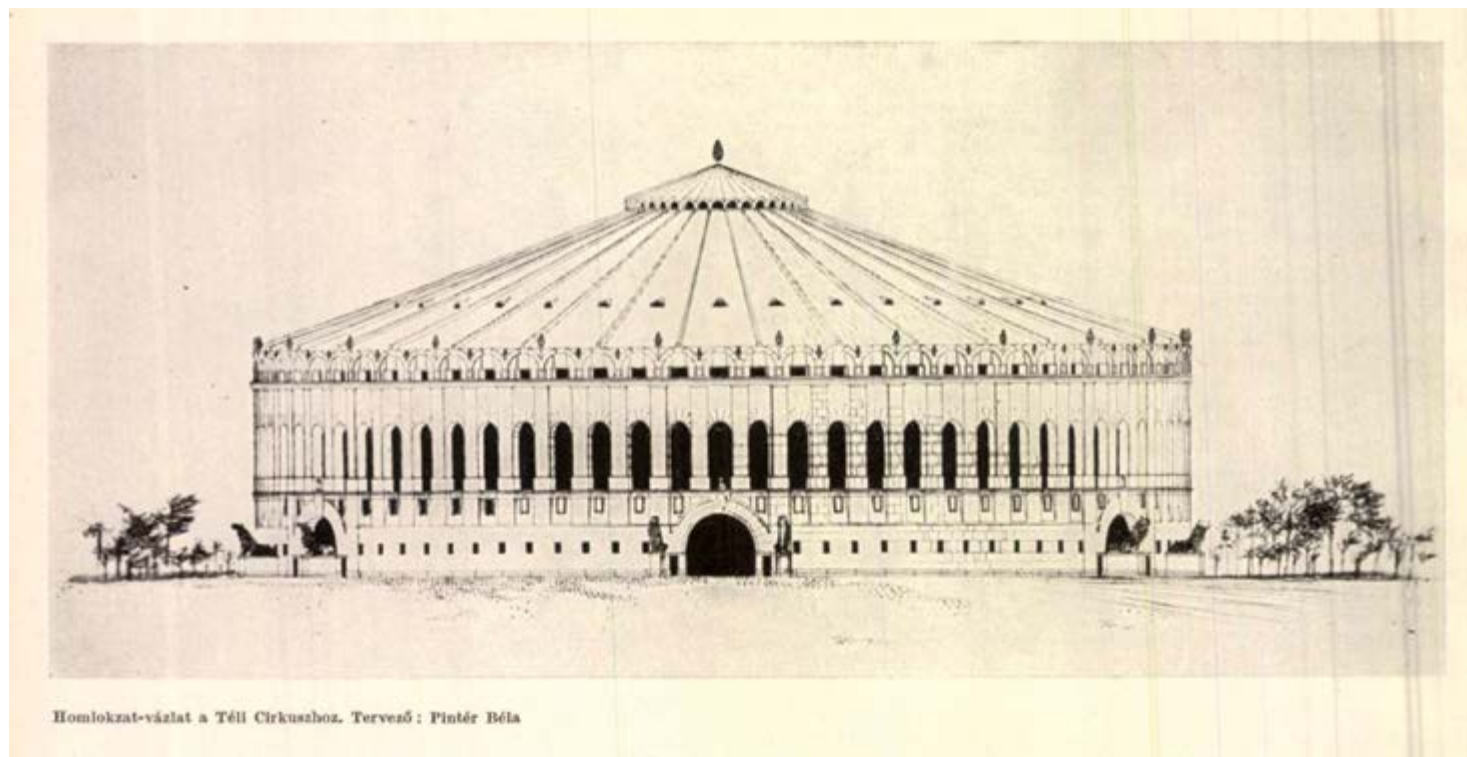
A TÉLI CIRKUSZ, HOMLOKZATA

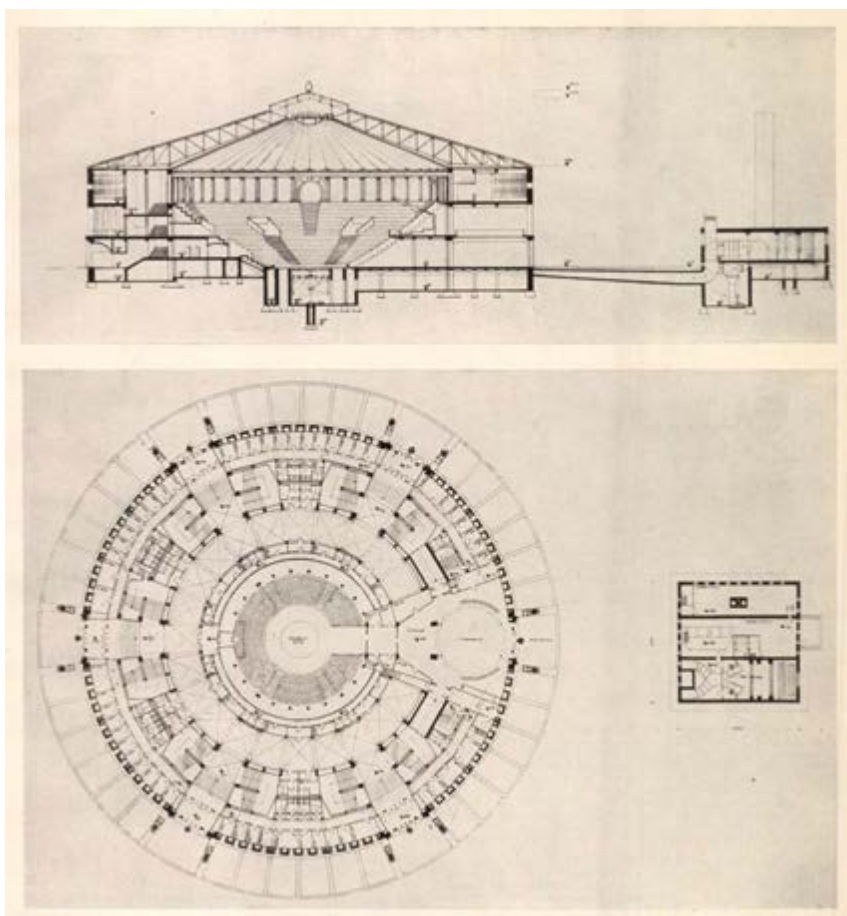
FORRÁS: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954
(3. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM)

THE FAÇADE OF THE WINTER CIRCUS,

SOURCE: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954
(3. VOLUME, 2. ISSUE)

same size. Such a practice ring can help with the work and performances of artists and special animals. The designs of the building suitable for 3000 people included five guest entrances and one artist entrance. Visitors could reach their seats from three floors. We can consider this a fortunate construction because when stepping in the building, viewers were facing the seats so they did not have to turn their backs to look for them. According to the design, no buffet or impressive lobby was provided for spectators. The lack of community areas can be explained by the fact that the circus was intended to be a part of the „people’s park”. These functions would have been found on the road leading to the circus alongside many other restaurants and entertainment facilities. Seats were placed within the first ring of the ground floor. Beneath it were technical and operational premises and on the second and third floor were corridors and bathrooms. According to the etching, a deep technical „cellar” was planned to be built under the Winter Circus’ ring. The designed building would have been completed with an accommodation building, a riding hall and storerooms as well. ⁽³¹⁾

PINTÉR BÉLA: TÉLI CIRKUSZ. METSZET, ALAPRAJZ

FORRÁS: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954 (3. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM)

BÉLA PINTÉR: WINTER CIRCUS. ETCHING, FLOOR PLAN

SOURCE: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954 (3. VOLUME, 2. ISSUE)

PINTÉR BÉLA: TÉLI CIRKUSZ. MAKETT

FORRÁS: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954 (3. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM)

BÉLA PINTÉR: WINTER CIRCUS. MODEL

SOURCE: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1954 (3. VOLUME, 2. ISSUE)

A Wulff Cirkusz bontása

1956-ban a cirkusz akkori igazgatója megjelentetett egy cikket a *Porond* 1956. márciusi számában „Korszerűsítjük a Fővárosi Nagycirkuszt” címmel. A Népművelési Minisztérium segítséget nyújtott a Fővárosi Nagycirkusz elhanyagolt épületének rendbehozására. Az épülettel kapcsolatos karbantartási, és felújítási lista igen hosszú, és ezek közül több hatással volt a cirkusz külső megjelenésére. A régi, bádoglemezből épült öltözőket lebontották, és a helyükre téglából építettek öltözőket. Az utcai homlokzatot és előkertet dekorálták, parkosították. A felújításra alig egy hónap állt rendelkezésre.

The demolition of the Wulff Circus

In 1956 the current director of the Circus published an article titled „Modernizing the Capital Circus” in the March 1956 issue of *Porond (Ring)* magazine. The Ministry of Popular Culture assisted with the renovation of the Capital Circus’ neglected building. The list of maintenance and renovation work to be done on the building was quite long and it greatly concerned the outward appearance of the circus. The old changing rooms made on tinplates were torn down and were rebuilt with brick. The street façade and the front court were decorated and landscaped. There was less than

Tíz év elteltével bejelentették, hogy a cirkusz épületét elbontják, és a műsorokat ideiglenesen sátorba költöztetik, amíg az új, modernebb cirkusz el nem készül a Városligetben. ⁽³²⁾

*„Kalapáccsal, csákánnyal
vonulnak be a porondra a
bohócok, s megkezdik a
cirkusz bontását.*

a month available for the renovation. Ten years later, the demolition of the circus building was announced. Shows were to be performed in temporary tents while the new modern circus was under construction in the City Park. ⁽³²⁾

*„Clowns marched into the
ring with hammers and
pickaxes and started the
demolition of the circus.*

A RÉGI CIRKUSZÉPÜLET BONTÁSA

FORRÁS: MAGYAR FILMHÍRADÓ 41., 1968. OKTÓBER

THE DEMOLITION OF THE OLD CIRCUS BUILDING

SOURCE: MAGYAR FILMHÍRADÓ 41., OCTOBER 1968

A cirkusz »szelleme« azonban még egy kis haladékot ad, legalábbis annyit, hogy még be tudják fejezni az előadást. Az ünnepi búcsúestre a cirkusz szinte valamennyi artistája legjobb mutatóványaival készült, a számok nagy része »világszám«. Simon Tibor Jászai-díjas légtornász lélegzetelállító teljesítménye, Lantosék gumiasztal akrobatikája, a 7 Bocskay kerékpár-mutatóványa, Blahut Pál egyensúlyozó művészete. Sallayék ugródeszka és labdaprodukcója, a Donnert házaspár lovashatóványa, a fiatal Dunaiék lovas- zsonglorködése, a 7 Faludi számai mind-mind a magyar artisták világszerte elismert tehetségéről, sikeréről vall. Az állatszámok közül a humorosan derűs kutyaprodukción (Iby mesterien irányítja a hófehér kutyusokat), és a borotváló elefántot (Kristóf István idomítása) kell megemlítenünk; s természetesen Wagnerek jól idomított vadállatait is. A műsor építése arányos. s már a prologus (Szilágyi György remek rímelésű, a búcsúzáshoz illő ritmusos verse) jó hangulatot teremt, akárcsak az egy személyben konferanszié, rendező és bohóc tréfa-szerző Gálfi János. A cirkusz közönsége meghatóttan búcsúzik az öreg, kopott cirkusztól, sokak gyermek- és felnőtt korának e kedves, varázslatos emlékeitől. Korszerű, modern épület makettjét hordozzák körbe az előadás végén: ilyen lesz az új cirkusz 1968-ban, szép, tágas, méltó a magyar artisták művészetéhez.”⁽³³⁾

Az „új” cirkusz

Az új cirkusz épületét Barbier Ferenc tervezte, a statikai terveket pedig Fazekas János készítette. Az átadott cirkuszépület sokadik verziója volt a tervezésnek. Az első tervek 1964-ben készültek, ezek is a Közti-hez fűződnek. A 1964-es kiviteli terveket id. dr. Kotsis Iván készítette. Az 1964-es terveken a cirkusz klasszikusabb formát vett fel, mint a megépült társa. A kör alakú főépület az utcafrontról „fogadósármnyal” egészítették ki. Szembetűnő a kupolák közötti különbség. A megépült cirkusz rácsos tartószerkezete egyenes, az 1964-es tervben íves. Küllemben ez azt eredményezte volna, hogy az épület kupolája gömbben végződött volna. Az 1964-es cirkusz terv szerint a fejtető nem takarta el a főépületet, így az is érvényesülni tudott volna.

A tervezett Téli Cirkusz fontos tézisei, amelyek előremutatók voltak a magyar cirkuszépületek között, nem érvényesültek a később, 1971-ben átadott cirkuszi épületben.

However, the »spirit« of the circus grants some respite, just enough to finish the show. Almost every artist in the circus prepared their best acts for the farewell gala, most of which are »world-class«. The breathtaking performance of Jászai award winner aerialist Tibor Simon, the trampoline acrobatics of Lantos, the cycling act of the 7 Bocskay, the balancing show of Pál Blahut. The springboard and ball act of the Sallays, the equestrian show of the Donnerts, the equestrian juggling of the young Dunais, the acts of the 7 Faludi all testify to the world-renowned talent and success of Hungarian artists. Out of the animal acts, the humorously cheerful dog act (Iby is a masterly leader of the snow white doggies), the shaving elephant (trained by István Kristóf), and naturally, the well-trained wild animals of the Wagners must be mentioned. The programme's structure is proportionate. The prologue (a rhythmic, impeccably rhymed and perfect farewell poem of György Szilágyi) already creates a good atmosphere, similar to ringmaster-director-clown János Gálfi. The emotional audience says goodbye to the old worn-out circus, a nice and magical memory from the childhood and adulthood of many. At the end of the show, the model of the modern, up-to-date building is brought in and shown to the audience: this is how the new circus will look like in 1968. Decorative, spacious, worthy of the art of artists.”⁽³³⁾

The „new” circus

The new circus building was designed by Ferenc Barbier while its static plans were made by János Fazekas. The new circus building had many versions of design. The first ones made in 1964 can also be connected to KÖZTI. The 1964 implementation plans were carried out by dr. Kotsis Sr. The 1964 design presented a more classic looking circus than its finished counterpart. To the circular main building was added a „reception wing”. There is a striking difference between the domes. The barred frame of the finished circus is straight while in the 1964 design it was arched. This would have changed the circus' appearance by having its dome end in a sphere. In the 1964 design, the headquarters did not hide the main building so that it would also prevail.

The important principles of the Winter Circus, which were progressive among Hungarian circus buildings, did not prevail in the circus building inaugurated in 1971. The new building was inaugurated on 14 January 1971.⁽³⁴⁾ A new modern permanent

Az új épület átadására 1971. január 14-én került sor. ⁽³⁴⁾ Korszerű, új állandó cirkuszépület nyitotta meg kapuit a régi helyén, főleg a kor kívánságainak megfelelő technikai felszereléssel. „Olyan játszótér, mely szinte el sem engedhető egy nagyváros életében.” ⁽³⁵⁾

A cirkusz a főváros népének és idegenforgalmának ismét új és kétségkívül népszerűvé váló látványossága lett. A rendelkezésre álló szűk terület határozta meg az épületegyüttes fő kontúráját. Az épület síkalapozással, monolit vasbeton pillérvázzal készült. A 46 méter átmérőjű, közbülső alátámasztás nélküli födém centrikusan összefutó, háromcsuklós tartók tartják. A vízszintes erőket a külső pillér soron nyugvó feszítőgyűrű veszi fel.

circus building opened its gates on the site of the old one. It possessed all technical equipment suitable for the era's needs. „A playground almost essential in the life of a big city.” ⁽³⁵⁾

Once more the circus became a new and undoubtedly popular attraction for the inhabitants and tourists in the capital city. The main contour of the building complex was determined by the limited space available. The building was created with plain laying and a monolithic reinforced concrete framework. The 46-meter-diameter ceiling has no central stanchion but is supported by centrically convergent three-hinged arches. Horizontal forces are absorbed by the clips on the outer pillars.

AZ ÚJ CIRKUSZÉPÜLET LÁTVÁNYTERVE
BARBIER FERENC ÉPÍTÉSZ TUSRAJZA, 1968
FORRÁS: MAGYAR CIRKUSZMŰVÉSZETI MÚZEUM
GYŰJTEMÉNYE

VIEW OF THE NEW CIRCUS BUILDING, INK
DRAWING BY ARCHITECT FERENC BARBIER, 1968
SOURCE: COLLECTION OF THE HUNGARIAN MUSEUM
OF CIRCUS ARTS

A megvalósult épületegyüttes sok funkciót hordoz magában, viszont még mindig nem tud egyetlen tömegben működni. Az épület főhomlokzata szinte teljesen takarja az épületet, így akadályozza a kommunikációt az intézmény és a közönség között. A cirkusz általános épület formája elterjedt, nagy kör alakú épület, melyet színes (főleg csíkos) sátorponyva vesz körül.

A cirkusz főépülete színezésében és formájában igyekszik sátor formát hozni.

Az épület fő-tömege mindenféle reklám nélkül tudná önmagát képviselni, nem igényelne végtelen plakátot, és led falakat, ha a fogadóépület rész kisebb lenne, vagy az épület alá lenne szervezve. A széttagolt épület térszervezésében még mindig a sátras

AZ ÚJ CIRKUSZÉPÜLET A GAZDASÁGI UDVARRÓL

FORRÁS: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1972 (21. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM)

THE NEW CIRCUS BUILDING AS SEEN FROM THE ECONOMIC YARD

SOURCE: MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET, 1972 (21. VOLUME, 2. ISSUE)

The finished building complex encompasses many functions, yet it still cannot operate as a single entity. The main building's coloration and form aims to mimic a tent. The main façade almost entirely hides the building by which it prevents the communication between the facility and the audience.

The spatial organization of the divided building still resembles circus tents.

The only thing that has changed is its construction technology. The fact that the building is able to operate in this form is the consequence of the site's features.

Circuses cannot remain in one place – this statement is supported by the research. It is hard to find a place and design a permanent building for such a big company. Fortunately, they never lack resourcefulness. When the Capital Circus of Budapest opened its modern building in 1971, it was planned to last more than 50 years. Finding a suitable site for the construction of a circus has always been essential. This way, viewers could quickly and easily access shows and those could become lucrative. Quick and effective access to the public was a crucial part of profitable businesses. Over time, the interior spatial organization of circuses went through numerous changes. In the beginning, buildings with a wooden or metal structure resembled traveling circuses and their visitors were only allowed in the auditorium. The surviving designs show that slowly but surely all functions of the genre will be united under one roof. The beginning of the examination shows that all premises (performing space, cash register, buffet, bathrooms, accommodation, riding hall) had their separate spaces. For a while, the appearance of circuses represented the given period's architectural style. However, as time passed they tried to bring back classic features. Elements of the 1964 circus dome displayed patterns of a classic circus roof. Eventually, it received a modern look.

cirkuszhoz hasonlít, egyedül építési technológiája az, ami változást mutat. Az, hogy a ház ilyen formában is tud működni, a befogadó telek adottságának is következménye.

A cirkuszok nem tudnak egy helyben maradni, ezt a kutatás is alátámasztja. Nehéz egy ilyen harsány társaságnak állandó helyet és épületet tervezni, találni. Szerencsére leleményességből sosem volt hiány. Amikor a Fővárosi Nagycirkusz 1971-ben megnyitotta akkor korszerűnek számító épületét, több mint 50 évre terveztek. A cirkuszok megfelelő helyre történő építése, telepítése minden korszakban létfontosságú volt, hogy a közönség gyorsan és lehetőleg könnyen elérhesse az előadásokat és azok jövedelmezőek legyenek. Az idő haladtával a cirkusz belső térszervezése számos fejlődésen esett át. A kezdetben utazócirkuszokra hajazó, fa- és fémszerkezetes épületekben a látogatói zónák kimerültek a nézőtérben. A fennmaradt tervek-ből látható, hogy lassan, de biztosan egy tető alá került a műfaj összes funkciója. A vizsgálat eleje azt mutatja, hogy minden egység (előadótér, kassza, büfé, mosdók, szállás, lovarda) külön-külön kapott helyet. A cirkuszok küllemben egy ideig az adott időszaknak megfelelő építészeti stílust képviselték, majd az idő haladtával már próbáltak visszanyúlni a klasszikus jegyekhez. A 1964-es cirkusz kupola tervének elemei viselték a klasszikus cirkusz tető zárásának motívumait, végül modern külsőt kapott.

A kutatás tanulságot adhat a jövő cirkuszépület tervezőinek, hogy a változás „szakmai ártalom”. A háznak tudnia kell viselni az időszakos teljes átszervezést, esetleges bővítéseket, vagy kapacitásbeli korlátozásokat. Az épületnek tudnia kell viselni az önreklámot, amely szezonról szezonra teljesen átalakulhat, új homlokzatot kívánhat. Ha az új cirkusz épület több évre tervez, mint 50 év, akkor minden szegletében az adott korhoz hűnek, a jövőre felkészültnek és befogadónak kell lennie.

The research may present designers of future circus buildings with a lesson: change is an „occupational hazard”. The building has to endure periodic reorganization, possible expansions as well as limitations in its capacity. It needs to pull off self-promotion which might be completely transformed with each season, requiring a whole new façade. In case a new circus building is intended for more than 50 years, it has to be faithful to the given era in every aspect and, at the same time, it has to be prepared and open for the future.

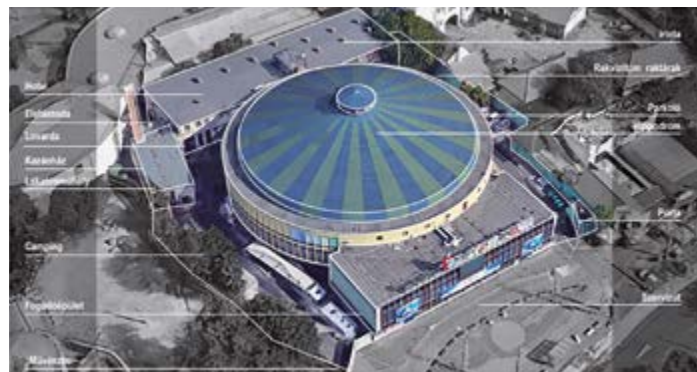

AZ ÚJ CIRKUSZÉPÜLET

FORRÁS: GOOGLE EARTH, 2009

THE NEW CIRCUS BUILDING

SOURCE: GOOGLE EARTH, 2009

AZ ÚJ CIRKUSZÉPÜLET MADÁRTÁVLATBÓL, KIEGÉSZÍTVE

FORRÁS: GOOGLE EARTH, 2009

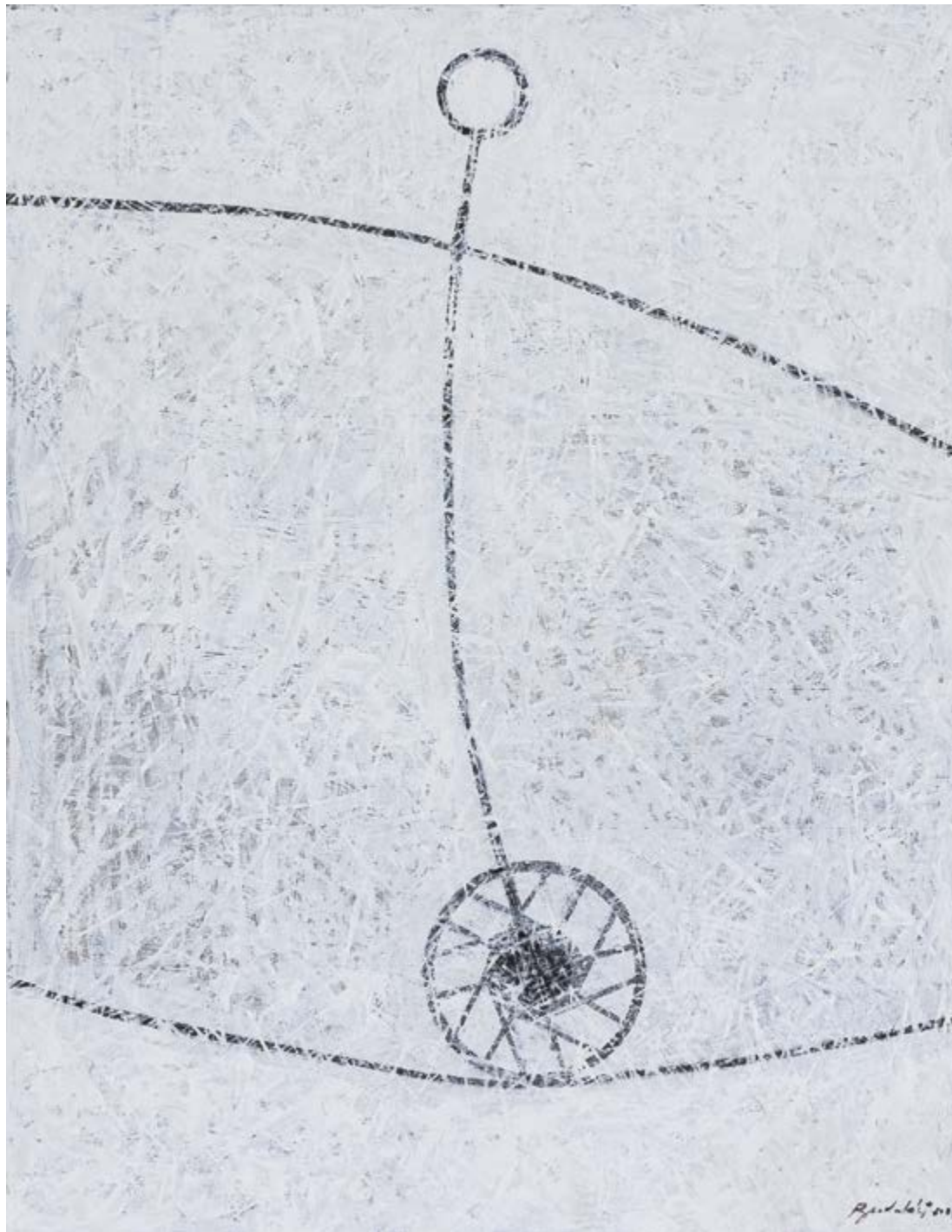
THE NEW CIRCUS BUILDING FROM A BIRD'S-EYE VIEW, COMPLETED

SOURCE: GOOGLE EARTH, 2009

Hivatkozások és felhasznált irodalom

References and Bibliography

3. cirkusz, lovarda [HU BFL - XV.17.b.312 - 189/1863]
4. 21 BFL IV. 1303/f. X. 915/1864. lvt. sz. 13809/1864. tan. sz.
5. Uo. 17649/1864. tan. sz.
9. A Beleznay-cirkusz nincs többé... 1865. március 10, 223.
11. BFL IV. 1303/f. X. 7/1866. lvt. sz. 30750/1866. tan. sz.
12. BFL IV. 1303/f. VI. 15/1868.
13. Réthi Lajos: Két lobeketvarda Pesten, *Vasárnapi Ujság* 1868. június 7., 275.
14. Hidvégi Violetta 2004: *Cirkuszok Pesten az 1860-as években*. In: Vadas Ferenc (szerk.)
2004: *Romantikus kastély tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Hild-Ybl Alapítvány, Budapest. 251-263.
15. BFL IV. 1303/f. VI. 15/1868.
16. BFL XV. 312 ÉB 361/1868
17. Uo. ÉB 456/1868
18. IV. 1303/f. VI. 15/1868
19. Réthi: i.m. 275.
20. Szilágyi György: *Komédia Nagyban és kicsiben* Lapkiadó Vállalat, 48-49.old
21. Perczel Olivér: *Az Ős-Budavára mulatónegyed története, 1896-1907*
http://epa.oszk.hu/02100/02120/00041/pdf/EPA02120_tbm_2016_41_281-316.pdf
23. Szécsényi Mihály: A Wulff Cirkusz eredetének, felépítésének és eladásának története Budapesten,
1889-1896 című tanulmánya *Színháztudományi Szemle* jelen száma
24. BFL IV. 1303/f. V. 1058/1867. lvt. sz. 10585/1868. tan. sz. Ld. még uo. 148/1868, 17632/1868. tan. sz.
27. *Porond* (Magyar Artisták Lapja) 1959. okt.
28. *Magyar Nemzet*, 1952-12-31 / 305. szám
29. *Magyar Nemzet*, 1953-11-15 / 268. szám
30. *Magyar Nemzet*, 1952-12-31 / 305. szám
31. *Magyar Építőművészet*, 1954 (3. évfolyam, 2. szám)
32. Dohi Tamás: *A Ligeti porond* A Magyar Cirkusz és Varieté Nonprofit Kft. Budapest 2009
33. *Népszava*, 1966. március (94. évfolyam, 50-76. szám)
34. *Népszava*, 1971-01-01 / 1. szám
35. *Színház*, 1972 (5. évfolyam 3. szám)
36. wikipedia https://hu.wikipedia.org/wiki/Gregersen_Guilbrand 2021. december
37. Uo. 17649/1864. tan. sz.
38. BFL IV. 1303/f. X. 915/1864. lvt. sz. 7245/1865, 9922/1865. tan. sz.
39. Komárik Dénes: *Feszl Frigyes 1821-1884*. Bp., 1993. 46-47.
40. BFL IV. 1303/f. X. 7/1866. lvt. sz. 39112/1866. tan. sz.
41. 1954. március, *Magyar Filmhíradó* 11/3. bejátszás

FESTMÉNY:
BUDAHÁZI TIBOR: CIRKUSZ II.
AKRIL, VÁSZON, 70X90 CM, 2021.
MAGYAR CIRKUSZMŰVÉSZETI MÚZEUM

PAINT:
TIBOR BUDAHÁZI: CIRCUS II.
ACRYLIC, CANVAS, 70X90 CM, 2021
MUSEUM OF HUNGARIAN CIRCUS ARTS

„Budapest és egyre bővülő cirkuszmúzeumunk egy megkerülhetetlen forráshely és kutatóközpont kíván lenni, amelynek ajtajai mindenki előtt nyitva állnak, aki csak meg akar tudni valamit a cirkusz történetéről, a cirkusz múltjáról és jelenéről, megvalósult és megvalósulatlan álmairól. Ennek az adatgyűjtő és -rendszerező folyamatnak egy fontos állomása ez a nemzetközi mércével mérve is rangos és gazdag tematikájú tanulmánykötet.”

Fekete Péter

„Budapest and our ever-expanding circus museum wants to be a primary source and research centre, the doors of which will be open to all who want to know anything about the history of Circus both past and present, its realized and unrealized dreams. This volume of studies, which is prestigious and rich in topics by international standards, is an important stage in this process of data collection and systematization.”

Péter Fekete

